

Фондация
„Х&Д Джендър перспективи“

НАРЪЧНИК

за социална работа с пострадали от домашно насилие

Настоящият наръчник се издава от Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, в изпълнение на проект „Живот без насилие - предоставяне на комплекс от качествени социални услуги в Област Хасково за помощ и превенция с цел намаляване на явлението „домашно насилие“ и последиците от него“, финансиран от Министерство на правосъдието с договор № 93 – 00 – 269.

**НАРЪЧНИК
ЗА СОЦИАЛНА РАБОТА С ПОСТРАДАЛИ
ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ**

Настоящият наръчник се издава от Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, в изпълнение на проект „Живот без насилие - предоставяне на комплекс от качествени социални услуги в Област Хасково за помощ и превенция с цел намаляване на явлението „домашно насилие” и последиците от него”, финансиран от Министерство на правосъдието с договор № 93 – 00 – 269.

Автори:
Антония Радева Филева
Кристина Стоянова Йорданова
Галя Стефанова Георгиева
/екип на Фондация „Х&Д Джендър перспективи“/

Юли 2013г.

Настоящият наръчник се издава от Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, в изпълнение на проект „Живот без насилие - предоставяне на комплекс от качествени социални услуги в Област Хасково за помощ и превенция с цел намаляване на явлението „домашно насилие” и последиците от него”, финансиран от Министерство на правосъдието с договор № 93 – 00 – 269. Информацията и гледните точки, представени в наръчника са на екипа на Фондация „Х&Д Джендър перспективи“. Този документ е създаден от Фондация „Х&Д Джендър перспективи“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Министерство на правосъдието.

ВЪВЕДЕНИЕ

През 1993 година проблемът „домашно насилие” се дискутира на Световната конференция по правата на човека във Виена и се признава, че „човешките права на жените и на момичетата са неизменна, съставна и неделима част от всеобщите човешки права”. Тогава Общото събрание на ООН ратифицира Декларацията срещу насилието над жените, която представлява първия международен документ в областта на човешките права, специално насочен към преодоляване на насилието над жени.

Днес, 20 години по-късно, полово обусловеното насилие продължава да бъде значителен проблем сред държавите-членки на ЕС и в целия свят, накарняващ основните права на човека, като правото на достойнство, достъп до правосъдие и равенство между половете. Ефектът на домашното насилие не се ограничава само до непосредствените участници - жертва(и) и извършител(и), а оказва въздействие и върху семействата, общностите и обществото като цяло.

В последните години все по-голям става броят на лицата, осмеляващи се да признаят, че са станали жертва на домашно насилие. От приемането на Закона за защита от домашно насилие през 2005 година до сега се наблюдава постепенно увеличаване на хората, потърсили помощ в приемните на организациите, подкрепящи пострадалите от домашно насилие. Според различни статистики всяка четвърта жена в България, в някой период от живота си е била жертва на ДН. С оглед на икономическата обстановка в страната ни, нараства броят и на мъжете, станали обект на домашно насилие.

От 2005 година Фондация „Български център за джендър изследвания - клон Хасково” работи усилено в помощ и подкрепа на пълнолетни лица, пострадали от домашно насилие. Днес, в лицето на Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, основана в началото на 2012 година и правоприменик на Фондация „БЦДИ - клон Хасково”, екипът от професионалисти работи с цел насърчаване на равенството и на демократичните и хуманистични универсални ценности, чрез подпомагане на лица, жертви на полово обусловено насилие и дискриминация.

Настоящият наръчник е замислен с идеята да предостави актуална информация на специалистите, работещи с пострадали от домашно насилие. Наръчникът има за цел накратко да представи феномена „Домашно насилие”, правните аспекти при борба с насилието у дома и това как да бъдем полезни на жертвите.

В изложението са разгледани следните основни групи въпроси. Първата група въпроси се отнася до: какво е това домашно насилие, видовете насилие, как да разпознаем насилието, какви са причините и последиците от това явление. По надолу са набелязани основните умения на професионалиста, работещ с пострадали от домашно насилие, както и принципите за овластяване и подкрепа на

жертвите. Важна част от процеса на подпомагане играе и междуинституционалното сътрудничество и партньорство. Втората група въпроси касаят правните аспекти в областта на домашното насилие, които спомагат за очертаване на реално възможните правни действия от страна на потърпевшите. Третата група засягат съществуващите социални услуги за пострадали от ДН. Накрая на наръчника са поместени важни телефони и контакти на организации, подкрепящи жертвите и техните семейства. В наръчника е включена информация за настоящия проект „Живот без насилие“, услугите, предоставяни от организацията, и информация за самата фондация.

Използвайки настоящия наръчник, специалистите следва да адаптират предоставената информация към действителността, а не обратното. Той е въведено към една сложна и дълбока тема и следва да се ползва като наръчник, предоставящ базисна информация. Работейки със случаи на домашно насилие, специалистите трябва да се намесват според специфичните нужди на пострадалото лице, както и според спецификата на обкръжаващата лицето среда. Интервенция само на база предоставената тук информация би била грешка. Специалистите, работещи по проблемите на насилие в семейството следва да разполагат и с други теоретични знания и подготовка за работа в социалната сфера.

Галя Георгиева, социален работник

„Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, юли 2013 година.

*Платформата за действие на ООН от Пекин, 1995 година, определя **насилието срещу жени** като:*

„всеки един акт на насилие въз основа на пола, който води или може да доведе до физически, сексуални или психологически вреди или страдание на жени, включително заплахи за извършване на такива актове, принуда или произволно лишаване от свобода“

*Световната здравна организация, 2002 година, определя **насилието** като:*
„Преднамерено използване на физическа сила или власт, посредством заплаха или реално, срещу друго лице или срещу група или общност, което води или има голяма вероятност да доведе до нараняване, смърт, психологична травма, неправилно развитие или лишение,“

Закон за защита от домашното насилие

Чл. 2. (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) (1) Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство.

(2) За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.

Според Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (СЕТS №210), терминът „насилие срещу жени“ се разбира като нарушение на човешките права и форма на дискриминация срещу жените и означава всички актове на насилие, основано на пола, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психологически или икономически негативни последици или страдание на жените, включително и заплахите за такива действия, принуда или произволно лишаване от свобода, независимо дали това се случва в обществения или личния живот. Терминът „Домашно насилие“ включва всички актове на физическо, сексуално, психологическо или икономическо насилие, които се случват в семейството или домашната среда или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят дели или е дялял едно и също място на обитаване с жертвата.

ЯВЛЕНИЕТО „ДОМАШНО НАСИЛИЕ”

Дефиниции

Дефинирането на същността на явлението „домашно насилие” поражда нуждата да бъдат разгледани по-внимателно понятията: **насилие, агресия, власт и контрол.**

В много речници значението на думата „насилие” е: прилагане на физическа сила върху някого; беззаконие; унищожаваша сила; агресивно или престъпно действие, чиято основна цел е вредата. Синонимите, които се срещат са: сила, напън, принуда, принуждение, безправие, беззаконие, тормоз, терзание, мъчение, изнасилване, изнуда. Сама по себе си думата „насилие” означава нещо да се случва насила, т.е. принудително и против волята. От 70-те години на 20 век, специалистите в обществените науки дават различни мнения и определения за това: що е насилие? Често срещани дефиниции за насилието са:

- Насилието е преднамерено използване на физическа сила или власт, заплашителна или действителна, срещу лице, група или общност, която води или има голяма вероятност да доведе до увреждане, смърт, психологически вреди, малформации или лишения. /СЗО, 2002 година/
- Всяко действие или поведение, насочено срещу другия човек или собствената личност, което предизвиква физическо, психическо и емоционално страдание, може да се нарече насилие. /www.mvt.bg/
- Насилието се дефинира като резултат от агресивно действие, чиято цел е вреда или като поведение, чийто резултат е личностна вреда. /Златанова, В./
- Насилие означава действия - обикновено агресивни или престъпни, чиято цел е причиняване на вреда и унищожение на хора, животни или (по-рядко) собственост. /bg.wikipedia.org/

Същността на насилието от социална гледна точка е античужден акт, нарушаване на човешките права, достойнството и интересите на личността. Насилието може да бъде резултат от агресивно поведение. Също като насилието, агресията има много разновидности и форми на проява. Разглеждането на понятието „агресия” изисква да се прави разлика между термините „агресия”, „агресивно поведение” и „агресивност”. При проява на агресивност, като реакция се употребяват термините „агресия” или „агресивни действия”, докато при многократни агресивни действия в еднакви или различни ситуации се говори за „агресивно поведение”. Агресивното поведение е трудно да бъде тълкувано еднозначно.

Оформилите се поведенчески теории от началото на 20 век, обясняват понятието „агресивност” от различни гледни точки:

- Фройд разглежда агресивността като влечение към смъртта или към разрушението. Насочено навътре се изразява в самонаказания, а навън се

проявява във враждебност и агресия.

- Създателите на хипотезата „фрустрация - агресия”, а и др. подчертават, че тя е „акт, чиято цел е да нанесе вреда върху друг организъм или организъм – сурогат”. /Дж. Долард, Л.Дуб и др./
  - Ал. Бандура определя агресията като ”поведение, чийто резултат е личностна вреда или деструкция”, като въвежда и понятията: гняв /подбудителен елемент/ и пускови раздразнителни.
  - Полският психолог Адам Фрончек дефинира агресията като „действия, иницирани от личността спрямо другите, организирани по такъв начин, че техният резултат е вреда, загуба на нещо ценно, страдание за тези обекти”.
- Всички тези възгледи представят агресията като поведение. Едни приемат, че всяка постъпка, нанасяща вреда е агресия. Други считат, че агресивното поведение е преднамерено, а целта е вреда. Агресията може да бъде психическо състояние, форма на поведение, защитен механизъм, дори да се превърне и в черта на характера.

Настоящият труд разглежда агресията от гледна точка на деструктивното поведение, изразяващо се в демонстрация на неприязън и груба сила, с намерение да се причини вреда или болка. От тази гледна точка агресията може да бъде изразена чрез обиди; присмех; ирония, унижаваща индивида; подигравателно отношение; злепоставяне; физическа болка; телесно увреждане; убийство и др.

Съществуват различни класификации на агресивността, в зависимост от това, дали фрустрацията е обусловена от враждебни намерения или не. Най-известната класификация е на С. Фишбах:

1. Експресивна агресивност - представлява непроизволен взрив на гняв и ярост, нецеленасочен и бързо отминаващ. Източникът на фрустрация не винаги се подлага насилие;
2. Враждебна агресивност - има за основна цел нанасянето на вреда на другия;
3. Инструментална агресивност - целта ѝ е с неутрален характер. Агресията е само средство за достигането ѝ.

Много често инструменталната агресивност, насочена към това жертвата да направи нещо, което сама не би направила, се отъждествява с **властта**, особено когато е съпроводена с насилие и принуда. Много автори разширяват понятието агресивно действие до форма на проявление на властта. Изследвания върху „властта” се правят от повече от 200 години. Могат да бъдат разграничени и обособени различни направления на властта, различни подсистеми, средства и цели. Формите на функциониране на властта са многобройни: принуда и следене, насилие, наказание и поощрение, вземане на решения, контрол, управление и т.н. Понятието „власт” и свързаните с него понятия - влияние, господство, сила и др. се отнасят към най-дискутираните. Ж. Гьютши посочва, че е трудно да се даде определение за властта, защото се смесват феномените власт, влияние,

контрол, доминиране, сила... Социологът С. Лукес твърди, че ще е грешка да се търси еднозначно определение за властта, защото може би не е възможно да се съвместят всички концепции в една. Дадени са многобройни определения за властта, правени от различна гледна точка и в различно време:

- Р. Дал: „Субектът А притежава власт над субекта Б, в такава степен, в която може да застави Б да направи това, което би направил по друг начин.”
- П. Блау: „Властта е способност на отделни лица или групи да налагат волята си на други въпреки съпротивата им, използвайки за това форми за заплашване и предупреждение, заменящи възмездие и прякото наказание, отчитайки, че и първото и второто са по същество негативни санкции.”
- М. Вебер: „Властта е вероятност за волево преобразуване на социалните взаимоотношения от субекта, въпреки съпротивата и независимо от това, на какво се основава тази вероятност.”
- Н. Луман: „Властта е символично средство за социална комуникация, даваща на притежателя ѝ определени преимущества пред партньорите, например в избора за най-изгоден начин за социално действие. Властта на единия от партньорите ограничава възможностите на другия да избира „полето на играта”, а в ситуации на принуда и насилие съвсем изключва избора.”
- С. Лукас: „А упражнява власт върху Б, когато му въздейства по начин, противоположен на интересите на Б.”
- А. Макфарланд: „Влиянието е социална причинност изобщо, властта възнамерява социалната причинност.”
- Власт е силно влияние, изразено в право и възможност за разпореждане и контрол, подчиняване на волята. /<http://bg.wikipedia.org/>

Властта е обществено явление, тясно свързана с управлението, контрола, вземането на решения, изпълнението, подчинението - специфични разновидности на обществените взаимоотношения между хората, при които винаги едната страна определя поведението на другата. Властта е насочена към съзнанието, а не към тялото, каквото най-често е насилието. Насилието е необходимо средство на властта, но то не е власт.

„**Контрол** е да насилваш събития и хора да действат по твоя начин. Контролът е маска на несигурността.” Дийпак Чопра

Съществуват различни подходи за изследване значението на понятието контрол. В настоящия наръчник контролът ще се разглежда от гледна точка на взаимоотношенията в обществото. Контролът е сложно обществено отношение, което не може да се ограничи само до едно тълкуване, защото няма да се придобие достатъчно ясна представа за смисъла на това понятие. Разгледан като обществено отношение най-общо, контролът се осъществява при наличието на две страни - субект и обект. Той се изразява в критично отношение на субекта към всяка дейност на субекта - слабости, грешки, неуспехи, положителни прояви

и постижения. По своето съдържание контролът се определя като пряка връзка и непрекъснато взаимодействие между обект (този, който подлежи на контрол) и субект (този, който упражнява контрол върху обекта). Контролните отношения възникват само и единствено от действията на субекта на контрол - без неговото желание за упражняване на контрол и без правото му на власт, контролните отношения няма как да бъдат осъществени. Т.е контролът се проявява като желана, целенасочена дейност, която се направлява с цел постигане на определени желани резултати. По своята същност контролните отношения:

- са управленски отношения, властнически по характер - при тях субектът, упражняващ власт над контролирания обект, има правото /смята, че има правото/ да упражнява власт, но и задължението да упражнява контрол над субекта (който от своя страна е длъжен да следи предписанията на контролиращия го);
- имат волеви характер - това се изразява чрез утвърждаване и налагане на определена воля, свързана с поставени цели. По този начин се коригира и насочва поведението на контролирания обект към съответните действия за постигането на тези цели;
- са критични по характер - в по-голямата си част контролът е насочен към откриване, установяване на слабости и негативни отклонения от нормата с цел тяхното коригиране;

Теорията за контрола разглежда насилието като проява на нетолерантност и криза в общуването, което води до промяна в личността и поява на чувства за липса и непълноценност. Освобождането от тези чувства става чрез насилническо агресивно поведение.

От социална гледна точка, **насилието** се корени в конфликтната природа на индивида и нагласата да доминира в социалните взаимоотношения, злоупотребявайки с **власт и контрол** /В.Злаганова/.

Проблемът

„**Домашното насилие**” е дефинирано в действащото в Република България законодателство - Закон за защита от домашното насилие /Държавен вестник, брой 102, 2009 година/. Според този закон **Домашно насилие е всяко действие, което представлява акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство.**

Обект на разглеждане в настоящия наръчник е междуличностовото насилие - насилие, причинено от друго лице или малка група хора в семейството и срещу интимния партньор, което обикновено се случва в дома, но и не само там.

Домашно насилие е когато един член на семейство или на връзка, или съжителстващ, както и бивш партньор упражнява или се опитва да упражнява насилие върху другия партньор, член на семейството или дома. Домашно насилие е всяка форма на физическо, сексуално или психологическо насилие, което поставя под заплаха сигурността или благополучието на член на семейството, и/или използването на физическа или емоционална сила. Включва малтретиране на деца, кръвосмешение, побой и сексуално или друго малтретиране на член от семейството. Често домашното насилие се разбира като насилие на съпруг върху съпругата, родител върху дете, на партньор върху партньор при фактическо съжителство, на съквартирант върху съквартирант (общ дом) и др. В литературата се срещат и други термини за домашното насилие - насилие в семейството; домашно/семеино малтретиране; малтретиране на интимния партньор. При използване на понятието „семеино насилие“ се предполага, че членовете на семейството са въввлечени във взаимен конфликт.

Насилието в дома се проявява в много и различни форми. Може да бъде изразено в блъскане, удряне, душене, удряне на плесници, ритане, изгаряне или намушкване с нож, хвърляне на предмети от бита, заплахи, обиди, измъчване на домашни любимци. Характерно за домашното насилие е, че то е многократен акт и жертвата е винаги на разположение, като същевременно отношенията въкъщи остават скрити зад четирите стени на дома. Домашното насилие проявява тенденция да става хронично, а също и да се възпроизвежда - усвоените от децата модели на поведение се пренасят в техните семейства. Насилието въкъщи има различни измерения. Млади момичета и жени стават жертви на физически и сексуален тормоз. Възрастните членове на семейството са също уязвима група, жертви най-често на икономически натиск и изнудване. Има случаи, в които съпрузите са обект на психическа атака от страна на своите жени. Не са еднократни и случаите на натиск от семейството относно бъдещето на младежите в рода. Въпреки това, мнозинство от жертвите на насилие в семейството и в контекста на интимните отношения са жените, като насилието е упражнявано от съпруга или интимния партньор. Този полово обособен характер на домашното насилие ясно потвърждава тезата, че по целият свят жените страдат от насилие, точно защото са жени. Проблемът е твърде актуален и за нашия регион. ДН се дефинира като насилие, основано на пола, защото се корени в подчинения обществен статус на жената. Насилието над жени се дели на четири основни форми: трафик на жени; домашно насилие; сексуално насилие и сексуален тормоз. В България и четирите проблема застрашават жената, но най-широко разпространен е проблема с домашното насилие. По данни на полицията, за последните години над 80 % от жертвите на домашно насилие са жени, а в световен мащаб над 95 %. 45 % от убийствата на жени в света са в следствие на домашно насилие.

Независимо от ускорената модернизация и промени в културните и социални

системи, в семеино битовата сфера властват норми и ценности от вече изминали етапи на обществово развитие. Домашното насилие е социален феномен, който присъства в света и има своя същност, смисъл и цели. Домашното насилие няма географски и психологически граници. То се среща във всички социални, икономически, културни и възрастови групи. Домашното насилие не е ограничено до отделния индивид или група. То е масово явление, срещу което никой не е застрахован.

Видове насилие

Често чувайки думата „насилие“, човек си представя физическата страна – юмруци и ритници, съпроводени от някоя и друга псувня. Следващата картина е подутото лице, сини кръгове около очите, разкъравена или цепната устна, хематоми, кръвонасядания и синини по тялото. Но това не е всичко. Има и друга, скрита страна – психическото насилие, което е в пъти по-жестоко от гледна точка на преживяванията на жертвата и пътя, който трябва да се извърви, за да може отново да нормализира съществуването си и да се върне обратно към привичните дейности и начин на живот. Както беше споменато по-горе има различни определения за това: що е насилие и видове? Тук ще се опитаме да изброим видовете насилие, случващи се в дома, колкото се може по-ясно.

Физическо насилие:

- Блъскане, бутане, скубане, драскане, влачене, връзване, хапане със зъби, щипане и т.н., целящи увреда и нараняване;
- Душене, даване, задушаване, горене, заплахи и опити за убийство;
- Нанасяне на удари по тялото, вкл. с юмруци и ръце, ритници, плесници;
- Хвърляне, замерване и заплашване с битови предмети и оръжие, включително с огнестрелно оръжие, ножове, брадви, самоделни предмети и пр.;
- Физическо възпрепятстване напускането на дома и търсенето на помощ, вкл. медицинска; заключване някъде, в семейното жилище или в части от него - мазета, гаражи, килери, санитарни помещения и пр.;
- Отказ от помощ, при наличие на болест, наранявания или бременност;
- Всякакъв вид принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права.

Сексуално насилие:

- Насилствено принуждаване на лицето да се съблича, да прави секс по време или по начин, който то не желае или да повтаря порнографски действия или сцени;
- Принуждаване на лицето към полово сношение след побой;
- Извършване на половите сношения с особена жестокост;
- Проявяване на изключителна ревност и обвиняване в любовни връзки с кого ли не.

Психическо и емоционално насилие:

- Насилникът налага волята си чрез предизвикване на чувства на страх, срам и вина у лицето;
- Постоянно критикува, крещи и/или обижда;
- Насилникът игнорира чувствата на жертвата;
- Подиграва се на убежденията и ценностната система на жертвата;
- Насилникът отказва да излиза с жертвата и да се срещат с други хора;
- Принуждаване лицето да върши неща, които противоречат на убежденията и желанията му;
- Манипулиране чрез използване на заплахи и лъжи, причиняващи объркване и страдание;
- Поставяне в принижена позиция, унижаване пред семейството и приятелите, забрана да поддържа отношения с тях;
- Насилникът се отнася към лицето като втора ръка човек, взема сам всички решения. Държи се като господаря на дома - чупи вещи, тормози домашни любимци, заплашва с оръжие;
- Насилникът използва децата за „разменна монета“ или като „шпиони“;
- Насилникът не позволява на лицето да се обаждат по телефона;
- Насилникът заплашва да си тръгне или да изгони лицето от къщи;
- Насилникът забранява на лицето да ходи на работа, да излиза без позволение;
- Насилникът обижда роднините и приятелите на лицето, за да ги отстрани от живота му;
- Насилникът контролира контактите на лицето, телефонните разговори, кореспонденцията, вкл. профили в социални мрежи и различни форуми;
- Системно и несправедливо наказва децата или не допуска лицето до тях и т.н.

* За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.

Икономическо насилие:

- Насилникът изцяло контролира семейния бюджет и сам взема финансовите решения;
- Насилникът си присвоява всички семейни доходи, въобще не дава или дава недостатъчно пари за домакинството, при това повечето насилници не пазаруват и не се грижат за семейството, но обвиняват жертвата в това.

Особености на насилствените взаимоотношения

Съществуват различни форми на взаимоотношения, които нанасят партньора или другите членове на семейството. В зависимост от продължителността са различни и последствията върху жертвата.

Ревност: Ревността в насилствената връзка няма нищо общо с любовта, тя показва несигурност и желание за притежание. Насилникът разпитва партньора си за това с кого говори, обвинява го във флиртуване или ревнува от времето, което той прекарва с родителите и приятелите си. С усиляването на ревността, насилникът може да започне да се обаждат често през деня или да се появява неочаквано.

Налагане на контрол: Първоначално насилникът твърди, че се държи по този начин, защото е загрижен за безопасността на партньора си, за това той да използва пълноценно времето си или да взема правилни решения. Ядосва се при закъснения, след срещи или при забавяне в магазина. Разпитва подробно партньора къде е бил, с кого и какво е правил. Започва да посещава работното място на жертвата и да разпитва колеги. Това състояние може да се влоши и насилникът да започне да не позволява да се вземат самостоятелни решения за дома, работата, облеклото, хората, които партньора среща, нещата, които прави.

Финансов контрол: Прилагането на финансов контрол прави жертвата зависима и изключително уязвима. Първоначално дава малки суми пари, за които иска пълен отчет. В последствие лишават партньора от достъп до парите и информация за финансите на семейството, принуждава го да проси и да моли за пари.

Изолация: Насилникът се опитва да изолира партньора от заобикалящата го среда. Ограничава контактите му, поставя му условия, обижда него, близките и приятелите му. Това поведението държи партньора зависим, сам, без възможност за помощ и подкрепа отвън. Понякога се стига до забрана на пострадалия да ходи на работа, училище, църква и др.; да вижда семейството и приятелите си; да говори по телефона; да излиза сам, без значение къде. Изолацията увеличава опасността за жертвата. Понякога човек бива толкова ограничен в контактите си с външни хора, че реално живее в ситуация на пленничество. В такава ситуация извършителят става най-могъщия човек в живота на жертвата. С времето, реалността на пострадалия се оформя от действията и убежденията на извършителя. Методите за контрол и принуда, представени от бити жени, с които е било злоупотребявано, и жени, принудени да проституират, наподобяват тези на заложници, политически затворници и оцелели от концентрационни лагери.

Обвинения: Често партньора е виновен за всичко, насилникът никога не търси вината у себе си. Насилникът лесно се обижда. Твърди, че неговите чувства са наранени, особено когато е ядосан. Възприема и най-малкото несъгласие като лична обида. Избухва и говори яростно за неправдите в живота и обвинява близките си.

Насилствен секс: Насилникът не обръща никакво внимание на това дали жената има желание за секс или ѝ е неприятно това, което става. Ядосва се, ако тя се съпротивлява и я уговаря докато отстъпи. Причинява ѝ болка като се държи грубо с нея по време на акта, който може да бъде предизвикан докато партньорката спи или когато е уморена, неразположена.

Оскърбления: Насилникът казва неща, които са жестоки и болезнени и имат за цел да унижат партньора и да принизят неговите постижения. Често това е съпроводено с ношен тормоз – будене, отправяне на заплахи, разпитване. Насилникът гледа на лицето като на по-низше същество, което е неспособно да бъде пълноценна личност без да е обвързано в сериозна връзка.

Заплахи за насилие: Тук влиза всяка заплаха за прилагане на физическа сила, целяща да подчини и контролира партньора – „...ще те убия“; „... ще ти стучя врата“; „...ще те убия, ако не си затваряш устата“. Повечето хора не заплашват партньорите си, но насилникът се опитва да обясни поведението си с думите „всички говорят така“.

Чупене или удряне на предмети: Това поведение се използва като наказание, но в повечето случаи се използва, за да се тероризира партньора и да го държи в подчинение. Насилникът удря с юмруци по масата или хвърля предмети, които са важни за партньора.

Жестокост към деца или домашни любимци: Това са хора, които наказват жестоко и са брутални към по-слабите и беззащитни същества – животните и децата. Те са нечувствителни към тяхната болка и страдание.

Усещане за безпомощност и липса на автономност: Жертвата на домашно насилие губи представа за себе си и своите възможности. Това предизвиква патологична привързаност на жертвата към извършителя. Тя престава да взема елементарни решения, всичко се върти около извършителя и неговите желания. Пострадалият от домашно насилие губи контрол над тялото и физиологичните си нужди. Бива лишен от храна, сън, подслон, лична хигиена и лично пространство.

Превръщане в съучастник: Властта и контролът над жертвата достигат до там, че тя да бъде принудена да е свидетел или да участва в престъпления срещу други хора.

Особености на детето в семейства с насилие

Детето, растящо в семейство с насилие, може да бъде разпознато, то по-често от другите деца има следните характеристики:

- Крайности в поведението – агресивност или пасивност;
- Лъже и си намира извинения, за да не стои в къщи - страх да се прибере;
- Краде, мами и обвинява другите за неща, които то е извършило;
- Нарушава личните граници на другите;
- Разстройва се, когато плаче друго дете;
- Тормози другите деца, а на един следващ етап и своите родители;
- Често не разпознава насилието като проблем и го приема за нормално поведение;
- Самообвинява се за проблемите в къщи и има лоша представа за себе си – смята, че е заслужило насилието, понеже то е лошо;

- Депресивно поведение и суицидни мисли;
- Тормози или убива животни;
- Прекалена отстъпчивост и оставяне без протест да се прави каквото и да е с него;
- Разрешава проблемите в училище и с връстници като използва насилие;
- Притихнало е, изучавайки обкръжението;
- Често има ниско самочувствие и изпитва несигурност в сексуалното поведение;
- Незряло е във взаимоотношенията си с връстниците;
- Склонно е към нехайство и безразличие;
- Безпокойство при контакт с възрастен;
- Празно или студено вторачване;
- Отговаря едностранно на въпроси и т.н.

Цикъл на насилието

Цикълът на насилието е адекватен и удобен модел, за да се обясни как работи домашното насилие. Този модел показва насилническите нагласи и действия като част от един постепенен и продължителен процес. В същото време насилието увеличава честотата си и степента на интензитет с всеки изминат ден.

Според модела цикълът на насилие има 3 основни фази: натрупване/нарастване на напрежението, изблик на насилие (избухване) и сдобряване, т.нар. „меден месец“ (някои автори наричат тази фаза и емоционална манипулация).

Фаза на напрежение

Този период се характеризира със сприхавост, нервност, избухливост, раздразнителност и обвинения към всички останали. За насилника нищо не е както трябва и не може да му се угоди по никакъв начин. Намира дефекти и недостатъци във всичко. Тероризира психически всички в дома, обижда, отправя заплахи и закани. През този период може и да няма същински актове на физическо насилие. Страхът от насилие често е толкова силен, колкото и самото насилие. Всяко едно нещо, дори най-невинна дума или жест могат да доведат до ескалация.

Фаза на избухване

В тази фаза се извърша акта на насилие, с всичките му форми. Инцидентът включва физическо, психологическо, икономическо или сексуално насилие.

Фаза „меден месец“

Период на сдобряване. Насилникът действа различно. Той е мил, любвеобилен, разкайва се за случилото, моли се и обещава никого повече това да не се повтаря. Някои насилници пренебрегват или отричат насилието. Други се опитват да намерят извинение за своя „гняв“ с нещо казано или направено от партньора. Някои се страхуват да не загубят семейството си и искрено съжаляват. През този период насилникът се опитва да се промени заради насилието. Може да се

разкайва и да търси милост. Това е фазата, която кара жертвата да вярва, че всичко ще се оправи.

Тези фази заключват един цикъл, в който всичко се повтаря отново и се върти в един омагьосан кръг. Колкото по-завършен е самият цикъл, толкова по-малко време е необходимо за неговото изпълнение. Цикълът се повтаря, а честота и жестокостта на насилието нарастват. Фазата „меден месец“ постепенно се съкращава, а другите две нарастват по-време и сила. Тук е важно да се отбележи, че насилието не е постоянен фактор, то е циклично и става все по-агресивно. При домашното насилие център на случващото се е насилника, всичко се върти около него. Партньорът е свикнал всячески да отклонява вниманието на насилника от всичко, което би могло да предизвика напрежение и избухване. Жертвата често остава в тази ситуация поради действието на механизмите на отрицанието и илюзията - защитни механизми, които предпазват целостта на Аза. Първоначално те действат, на тях се крепи крехкото самочувствие на личността, но със задълбочаването на проблема спира и тяхното действие. Познавайки динамиката и цикъла на насилие, на професионалистите ще им бъде по-лесно да провеждат по-адекватна интервенция.

Причини за насилие в семейството

Причините за насилие в семейството са много и разнообразни:

- Икономически проблеми, липса на работа и безпаричие, стрес в ежедневието;
- Битови причини - лоши битови условия; имотен спор; конфликтно съжителство с роднини; разногласия във възпитанието на децата и т.н.;
- Нарушени взаимоотношения вътре в двойката - липса на комуникация, разговори, споделяне; незачитане правото на мнение на партньора; отмъщение за мнима или действителна изневяра, желание за надмощие от единия партньор върху другия и т.н.;
- Наличие на психическо разстройство, алкохолна или наркотична зависимост;
- Лошо възпитание или модел на поведение, преживян в детството, и личностни характеристики на насилника („егоизъм”, „инат” и т.н.);
- Половите различия и неравностойното положение на жената спрямо мъжа от физическа гледна точка;
- Разликата в психическата нагласа и традиционното схващане, че мъжа е силен и мускулист, а жената трябва да бъде красива, с нежна кожа, слаба фигура и послушна и кротка.

Причините за домашното насилие излизат извън рамките на традиционното схващане, че това е личен проблем. Различни автори приемат, че домашното насилие се корени в традиционно подчинената роля на жените в личния и обществен

живот. И търсейки причините трябва да се разгледат взаимоотношенията и ролите в обществото. Поведението на всеки индивид зависи и от личностните характеристики на всеки, но самите те са плод на обществото, формирани са на основата на биологични и психични дадености, но под влиянието на социални фактори, в конкретна социална среда и отношения. Този поглед на обстоятелствата е известен като феминистки.

Други автори разглеждат причините от социална и психологична гледна точка. В обществото се наблюдава промяна на социалните роли на мъжете и жените и техния финансов статус вътре в семейството. Това се отразява силно върху поведението спрямо жената. Финансовият просперитет на мъжа в резултат на достъп до високоплатени длъжности и на участие в сивата икономика води до засилване на мъжката идентичност в подкрепа на традиционни полови роли в семейството, йерархия между членовете му и подчиненост на жената. В такива семейства жената става все по-зависима икономически от мъжа и това намалява възможностите ѝ да се противопостави или раздели с насилника.

Когато е на лице низходяща промяна на икономическия статус на мъжа се провокира криза на мъжествеността. В резултат се появява насилие, чрез което мъжът се стреми да задържи позициите си. Този икономически дисбаланс кара мъжа да търси начини, включително и насилнически действия, за да запази властта и позициите си в семейството.

В условията на икономическа криза, все повече хора работят допълнително, за да могат да осигурят средства за издръжката на семейството, което води до преумора и стрес. Финансовите трудности ги засилват още повече. Така действа и липсата на сигурност в работата и доходите. Последниците са психическа нестабилност, раздразнителност, тревожност, конфликтност и повишена агресивност. Безработицата играе съществена роля, а за мъжа тя е разрушителна. Като не може да осигури прехрана, той не може да изпълнява мъжката си роля, което предизвиква силна фрустрация. Често жените стават изкупителна жертва на неуспеха и личните неудачи на насилниците. И обратното женската безработица ги прави трайно зависими. А колкото по-зависими са от мъжете си, толкова са и по-уязвими спрямо актовете на насилие. Липсата на собствено жилище, на средства за съществуване и грижа за децата, принуждава много жени да търпят насилието мълчаливо. Икономическите причини се определят като едни от най-важните по отношение на домашното насилие от социална гледна точка.

От психологична гледна точка, повечето теории търсят причините за насилието в личностните психични характеристики на извършителя. Тези личностни черти включват внезапни изблици на гняв, лош самоконтрол, ниско самочувствие и ревност. Много случаи на домашно насилие се дължат именно на ревност.

Предполага се, че различни психичните заболявания и личностните разстройства са важен фактор, а изпитано в детството насилие води до прилагане

на насилие като възрастен. Установена е и връзка между младежката престъпност и домашното насилие в зряла възраст. Изследвания сочат висока честота на психопатия сред насилниците. Психичните разстройства са рискови фактори за домашно насилие. Например наличие на параноично, антисоциално, пасивно-агресивно, биполарно разстройство, също така шизофрения, злоупотреба с наркотици, алкохолизъм и др.

„Теорията за социалното учене“ разглежда причините за насилието като модел на наблюдение и възпроизвеждане поведението на другите. Ако човек наблюдава агресивно поведение е по-вероятно да го имитира. Ако няма отрицателни последици след това поведение (например жертвата приема насилието), насилникът най-вероятно ще продължи. Цикълът на насилие се запазва, защото насилниците в семейството директно възпитават своите деца в антисоциално поведение. Понякога родителите отговарят с бой. Ако възпитанието продължи, поведението на насилие у децата и родителите ескалира и спиралата на агресивни взаимоотношения се завърта, често водейки до системно насилие. В такава среда детето се учи да контролира останалите членове на семейство с насилнически средства. В семейство, където цари насилие и непрекъснато напрежение, страх и несигурност, се наблюдава отчуждение, нерядко враждебност и омраза у децата. Насилието възпитава у тях малодушие, безволие и жестокост, несдържаност и неуравновесеност, озлобеност, отмъстителност и грубост.

Други автори разглеждат суровата дисциплина като база, която насърчава, поощрява развитието на бъдещо насилие в семейството. Суровите наказания често се проявяват в семействата съзнателно или не, където родителите копират стила на възпитание на своите собствени родители. Много изследвания сочат, че този метод на възпитание води до насилие и криминално поведение при децата.

Суровото родителство в много случаи отключва ментални заболявания. Детето може да копира това отношение и да го пренесе в междуличностните взаимоотношения в създаденото от него семейство. Момчетата, свидетели на насилие, е много по-вероятно да насилват по-късно съпругите си, момичета, свидетели на насилието е по-вероятно да се свържат с мъж, който да ги насилва и т.н.

Така кръгът се затваря и от причини за насилието, тези фактори и поведение се превръщат в последици от насилието и причина за ново насилие.

Последиците

Защитните механизми на психиката осигуряват оцеляването на жертвите на домашното насилие, но поражението на психичния апарат правят характера и личността особено проблемни. Психиатричните проблеми при тези хора са тежки и много трудни за овладяване. Отношенията им с други индивиди, групи и колективи са поредица от провалени опити за близост без унижение, за разбиране

без раболепност или принуда.

Мълчанието. Вследствие насилие, се получава психична травма - мълчанието. Жените, жертви на насилие полагат неимоверни усилия да го прикрият. Преживените болка и унижение живеят единствено в съзнанието на жената. Мълчанието е форма на защита на егото, на добрата представа за себе си. От една страна жертвата желае да „забрави“ за насилието, сякаш то никога не се е случило. От друга има потребност да говори и по този начин да започне да се разделя с тежките спомени.

Вината. Вмененото чувство, че жертвата е виновна, се преживява като лично убеждение. Тя живее с мисълта, че нейните действия са погрешни и те са причина за лошото поведение на насилника, и че тя го предизвиква. Жертвата вярва, че ако се промени и стане „по-добра“, насилието ще спре.

Загуба на вяра в себе си. Поради изолацията и липсата на „срещи със света“, травмираните хора често са описвани като пасивни или безпомощни. Продължителното пленничество разрушава усещането за сигурност и автономност. За преживелите насилие, всяко независимо действие е непокорство и носи риск от наказание. С времето привичните решения вече се вземат от насилника. Жертвата губи способността си за автономия, започва да се чувства безпомощна и неспособна да се справи сама.

Състояние на зависимост. Жертвите могат да предвидят насилието, но не могат да избягат от него. Те са психологически обвързани по особен емоционален и заличаващ индивидуалността им начин с насилника. Той има силна всеобсебваща власт над жертвата си и насилнички от позицията на защитник и охранител. Това обърква представите за добро и зло на този, който е под властта му. Тъй като жертвата е изолирана, тя става все по-зависима от извършителя.

Противоречиви чувства. Често пострадалия от насилие силно обича партньора си. Тази любов обаче е съпроводена и със силно чувство на страх за физическото и психическо оцеляване. Инициативата на жертвата все повече се стеснява в ограниченията, дадени от извършителя. Тя вече не мисли как да избяга, а как да остане жива. Това състояние на силна обърканост я прави нерешителна.

Междulichностните отношения. Дори след изхода от ситуацията на насилие не е възможно просто да се възстановят отношенията с хората отпреди. Оцелелият влиза във всички връзки, носейки се между обсебване и крайна привързаност до недоверие, дори отбягване.

Суицидни мисли и опити за самоубийство. Замъгленото съзнание и липсата на логическа последователност лишава човек от ясен поглед и визия за бъдещето. Жертвите на домашно насилие не виждат смисъл в своето съществуване. А дори и да съществуват са обсебени от мисълта, че няма да се справят с живота и по-добре да сложат край сега. Отчаянието и безнадеждността на ситуацията понякога стигат до фатален край.

Кризата. Емоционалното състояние, в което се изпада след акт на насилие, се описва като криза. В такова състояние емоциите са много интензивни, страховете са засилени и човек е объркан. За жертвата светът е враждебно и несигурно място.

Усещането, че насилника все още е тук. Всичко, което се случва на жертвата по време на пленничеството, става част от вътрешния ѝ живот и продължава да владее вниманието ѝ и след края на насилието.

Преживелите домашно насилие изпитват страх, чувство за вина и безпомощност. Занемаряват професионалните си задължения и влошават взаимоотношенията си с приятели и деца. Всеки преживява насилието индивидуално, всеки има собствен капацитет за справяне, но върху всеки един то оказва отражение върху хода и по-нататъшното съществуване. Именно премълчаната, несподелена, нелекувана психотравма води до обезценяване на индивидуалното съществуване. Извън рамките на насилието съществува и друг свят, свободен и толерантен. Връщането в този свят и живеенето в него след преживяно насилие се проявява като криза.

УМЕНИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛИСТА ЗА СОЦИАЛНА РАБОТА С ПОСТРАДАЛИ ОТ ДН

Кризата

Човечеството в своята жизнена дейност отдавна се е сблъсквало с различни кризисни явления. Преди всичко човек е бил жертва на кризи, породени от външни сили. А днес хората са фактор за мощни глобални кризи. Човек не само страда от кризи, но и поражда тяхното появяване. Последните десетилетия започна да се изучава същността, причините и начините за изход от кризите.

Понятието криза е закономерно състояние на развитие на всяка социална система. От друга страна кризата е отслабване на жизнените сили на индивида, неспособност да бъде в състояние на равновесие. Кризата не трябва да се разглежда само като негативно явление. От една страна тя създава благоприятни възможности за социални изменения, а от друга осигурява приемственост и наследяване на форми на социалната система. Социалната криза е сложно комплексно явление. Тя се характеризира с мащаб, степен на обхващане на социалния обект, фактори за пораждането ѝ, последствия от кризата и други. От психологична гледна точка кризите възникват в съзнанието, в психиката на хората. Кризата е нарушено състояние на стабилност, причиняващо срив в обичайния начин на функциониране на отделен човек или семейство. Способностите на всеки индивид да преодолява кризисни епизоди зависят от неговите физически и поведенчески характеристики, както и от нагласите и убежденията му.

Преживявания в момент на криза:

- Озадачение - изживяване на непознати досега чувства;
- Чувство на опасност, на напрежение, страх и неспокойство;
- Объркване - умът е замъглен, не работи добре;
- Чувство на безизходица и безпомощност;
- Отчаяние - липса на идея какво трябва да се направи;
- Апатия - липса на желание да се действа;
- Спешност - нужда от помощ сега, на момента;
- Чувство на мъка и нещастие.

Реакции при криза

- Дезорганизирано мислене - трудност в разпознаването и свързване между нещата - хора, събития, чувства, в логичната организация на мисловния поток; прескачане от една идея на друга, което прави комуникацията много трудна; неяснота какво точно се е случило, „бели петна“ в паметта; смесване на страхове, желания и реалност; хаос в съзнанието;

- Прояви на агресия и враждебност или емоционална дистанцираност. Загубата на контрол над ситуацията кара хората да реагират враждебно на всеки,

който се намеси, а други демонстрират апатия и пасивност - сякаш случилото се не се отнася до тях;

- Импулсивност - склонност към импулсивни, прибързани, необмислени и потенциално опасни действия;
- Зависимост - естествена реакция при криза е зависимостта от помагачия;
- Чувство на заплахата за идентичността.

В ситуациите на домашно насилие става дума за сложен модел на взаимоотношения, свързан с налагането на контрол от страна на насилника и за нуждата му да утвърждава себе си като действащ от позицията на силата. Затова е важно да се разбере, че в много случаи жените не могат „просто да си тръгнат“. Доказано е, че при риск от напускане, насилниците достигат максимални нива на агресивност и се поражда реален риск за живота на жертвата.

Намеса в кризисна ситуация

Кризисната ситуация се предизвиква от травмиращо събитие, което може да бъде единично (акт на физическо насилие) или серия от неуспехи, които притежават кумулативен ефект. Индивидът е подложен на вътрешен и външен стрес, който нарушава нормалния жизнен цикъл и състоянието на баланс с околната среда. Намесата в кризисна ситуация е общопризнат метод за социалната работа с индивиди, семейства и групи, намиращи се в условия на стрес. Основните принципи на кризисна намеса могат да се обобщят така:

- Травмиращото събитие нарушава баланса на личността и поставя човек в уязвимо положение, което засилва напрежението и безпокойството. В желанието си да постигне равновесие човек преминава през няколко етапа. Първо той предприема опит да използва собствени методи за разрешаване на проблема. Ако това не помогне, безпокойството се засилва и индивидът мобилизира неизползвани методи за преодоляване. Ако проблемът и след това не е разрешен напрежението продължава да нараства до предел.
- Травмиращото събитие може да е „последна капка“, довеждаща индивид до състояние на активна криза, съпроводвана от дезорганизация.
- В период на криза индивидът може да възприеме травмиращото събитие или като заплахата за своите потребности, за своето благополучие, или като загуба на себе си, на своята роля и статус, на способностите си.
- Всяка ситуация предизвиква съответна емоционална реакция, която отразява значимостта на събитието за индивида. Заплахата влече след себе си състояние на безпокойство; усещане за депресия и скръб; в същото време желанието да живее свободно предизвиква пробуждане на надежди и очаквания, като така у индивида се стимулират нови усилия за решаване на проблема.
- Кризисната ситуация е отражение на реалната борба на индивида с текущата стресова ситуация. „Намесата“ може да разреши истински трудности,

да преодолее предишен конфликт или да разруши връзки между предишен и сегашен стрес.

● Времето, нужно на индивида да превъзмогне кризата, варира широко и зависи от тежестта на травмиращото събитие, реакциите на индивида, сложността на задачите, които трябва да бъдат разрешени, наличните ресурси и средства. Състоянието на активен дисбаланс фактически е ограничено във времето и обикновено продължава 4-6 седмици, докато се търси начин за разрешаване на ситуацията.

● В периода на осъзнаване на кризата хората са особено чувствителни към помощта. Защитните механизми на индивида са отслабени, моделите на поведение са неадекватни и човек става по-открит за външни влияния. Минималното усилие в този период може да даде максимален резултат.

● През фазата на възстановяване е възможно да се развият нови начини за разрешаване на конфликти и да се появят нови механизми, които в бъдеще да помогнат на човек да се справи по-ефективно с такава или подобна ситуация.

Трябва да се има предвид, че „кризисната намеса“ се основава на предположението, че всички хора изпитват различни вътрешни и външни проблеми, които са спорадични или са свързани с развитие или преход от един жизнен стадий в следващ. Но също и че кризисната намеса има работа с континуума „нормалност-ненормалност“. Всеки човек разполага със средства за да се справя с трудностите. Често обаче неочаквани външни или вътрешни въздействия довеждат до недостиг на обикновени защитни механизми.

Говорейки за „кризисната намеса“, терминът криза се употребява в смисъла на неочаквано непредсказуемо събитие или като развиващо се преходно събитие.

Процедура на намеса в кризисна ситуация (кризисна интервенция)

Целта на намесата е смекчаване въздействието на стресовото събитие, чрез оказване на непосредствена емоционална помощ и мобилизиране вътрешните ресурси на клиента за преодоляване на кризата. Трябва да бъдат реализирани и следните подцели: снемане на фактическата обстановка и симптомите; възстановяване на предкризисното равнище на функциониране; осъзнаване на събитията, които довеждат до дисбаланс; разкриване на вътрешните ресурси на клиента и неговото семейство и най-различни начини за помощ отвън за превъзмогване на кризата; разбиране от клиента на връзката между травмиращото събитие и предишни житейски проблеми; усвояване на нови стратегии и развитие на нови адаптивни реакции за овладяване на стреса.

Първите стъпки на консултанта са създаване на доверителен контакт с клиента и оценка на сериозността на кризата. Успоредно с това се работи в насока

намаляване на напрежението и облекчаване на симптомите. Следващите стъпки са свързани с предоставяне на информация за природата на кризата, нейния ход и възможностите за изход от нея; напътстване и непрекъснато оказване на подкрепа. Консултантът следва да се фокусира върху реални проблеми на ежедневието, които могат да допринесат за кризата или да са следствие от нея, или и двете.

Забележка: Кризисната интервенция не може и не бива да компенсира липсата на медикаментозно лечение, ако става дума за психично заболяване или хронично такова. При психотична криза, намесата следва да е насочена директно към осигуряване на такова лечение.

Характеристики на кризисната интервенция

Бързина. Кризисната интервенция се характеризира със спешност. Кризата е емоционално рисково състояние, което излага човек на риск от неадаптивност или пълна демобилизация. Бързата намеса на специалист е от изключително значение.

Изграждане на терапевтична връзка. Добрият контакт позволява да се установяват причините, довели до криза, да се идентифицират дезадаптивните стратегии и да се изработи план.

Стабилност. Важна цел е стабилизацията на клиента чрез мобилизиране на наличните ресурсите и подкрепящите връзки. Усещането за стабилност ще подпомогне клиента, ще го овласти.

Фокус върху решаване на проблема. Постига се чрез активно подпомагане на клиента да използва достъпните ресурси за да възстанови контрола си. Ролята на консултанта е да насочва клиента към разрешаване на конкретен проблем в настоящето.

Мотивиране за независимост. Акцентът при кризисната намеса е върху възстановяването на баланса и нормалното функциониране на пострадалия. Клиентите се подпомагат да оценят, анализират проблема и самостоятелно да вземат решение.

При развитието на кризисната намеса като психотерапевтичен метод се наблюдава модификация и различни изменения при нейното прилагане за различни клиенти. Има подходи и техники, които обаче са доказали своята полезност за постигането на целите на кризисната интервенция, някои от тях ще споменем тук, а други са описани по – подробно нататък в наръчника.

- Самото споделянето на проблема с някого често носи облекчение и успокоение на индивида. Важно е да се помогне на пострадалия да подреди разказа си за събитията, довели до кризата, защото често хората са объркани или превъзбудени. Създаването на свързана история е един от начините пострадалия да възвърне усещането си за контрол над ситуацията. Задача на професионалиста е да насочва разговора, за да успее клиента да подреди мислите и историята си.

- Хората трудно съзнават и работят със своите чувства. Ролята на консултанта е да насърчи клиента да преживее, признае и изрази чувствата си.

- При осъзнаване на ситуацията и преживяното от клиента, той рядко успява да види връзката между събитията и своята реакция. Известна интерпретация на възможния смисъл на събитията би помогнала на клиента.

- Признаване значимостта на събитията и правото на клиента да се чувства така. Хората в криза често се чувстват различни от околните и срещат трудност да проверят смисъла на своето поведение чрез сравнение с другите.

- Необходимост от фокус върху безопасността и непосредствените конкретни нужди на пострадалия. Важна задача е да се помогне на хората да възстановят потенциала си за справяне. Това може да изисква застъпничество за правата и потребностите им пред трети лица или институции и т.н.

- При криза човек е склонен да се изолира. Понякога окуражаването да поднови контактите си може да дразни клиента или пък да го разстрои, консултанта трябва да следи настроенията му.

- Дейности със семейството и приятелите и включването им в процеса почти винаги е необходимо. Семейството и приятелите са ценен източник на информация. Връщането към обичайните роли и рутина може да стане полезно, ако бъде подкрепено от близките. Тук е важно да се прецени дали член на семейството не е допринесъл за настъпването на кризата – тогава въвличането му може да се окаже нежелателно и по-добра стратегия да бъде застъпничество за клиента пред него – каквито са повечето случаи на домашно насилие.

- Поддържане фокуса на разговора тук и сега, върху кризата. Трудността е в намирането на подходящ баланс. Смисълът е в бързото решаване на проблемите в настоящето, а не задълбаване в психиката или в миналото, което е работа на дългосрочните терапевтични практики.

- Следене за признаци за суицидно или друго себеувреждащо поведение. Добре е работещият да следи за признаци на отчаяние, безнадеждност, желание за бягство и т.н. Някои поведения насочат консултанта към по-задълбочена оценка на риска от суицид - например внезапно раздаване на подаръци или неочаквано и необяснимо настъпване на облекчение и радост.

- Проследяването и продължаващата подкрепа са неразделна част от процеса на кризисно интервениране.

Кризисната намеса приключва с възстановяване на предишното ниво (или високо, по-ниско) на функциониране на индивида. Често кризата дава възможност за научаване на важни уроци. При приключване професионалистът може да представи накратко промените, придобитите уменията за справяне и да насърчи клиента да се радва на постиженията си. Обсъждат се бъдещи възможни ситуации и възможните алтернативи. Важно е клиентът да разбере, че е в състояние да се справя сам, но ако има нужда от помощ в бъдеще, може да я получи. Важно е

тези ситуации да се изговорят, тъй като се случва клиенти, справили се успешно с кризата, да се чувстват засрамени, ако отново изпаднат в затруднение и не могат да се справят. Имат усещането, че са подвели консултанта и им е трудно отново да поискат помощ.

Умения за общуване

Общуването е една от формите на човешкото поведение, то е източник на разбиране на човешката индивидуалност. Общуването обикновено се разглежда в единство с дейността. Този извод произлиза от разбирането на общуването като реалност на човешките отношения. Всички форми на общуване са специфични форми на съвместна дейност. Хората не просто общуват в процеса на изпълнение на различни функции, а те общуват в някаква дейност и по повод на нея.

В Наръчника ще разглеждаме общуването като особен вид дейност – комуникативна дейност, от гледна точка на нейното съдържание. Общуването е процес на възприемане и взаимодействие между хората, при който се обменят резултати от тяхната психическа и духовна дейност – информация, мисли, емоции, оценки и др. То има три взаимосвързани страни: комуникативна, интерактивна и перцептивна.

Комуникативната страна се разбира като процес на обмяна на информация, на съобщения. Този процес включва всички вербални и невербални аспекти. Важна задача е да се разкрие, кое е най-важното в съобщението. Възможно е то да е скрито, замаскирано, съобщено по невербален начин или само да е подсказано. За да разбере съобщението, консултантът трябва да използва умения за активно слушане, да наблюдава невербалното поведение, да задава въпроси, да конкретизира, обобщава и т.н.

Интерактивната страна на общуването е свързана с взаимодействието на хората. Има различни стилове на общуване и взаимодействие. При работа с пострадали от домашно насилие трябва да се използват следните стилове на взаимодействие:

- успокояващ - общуването има за цел да намали тревожността, притесненията, страха и стреса;
- внимателен - да показва интерес към събеседника;
- приятелски - да поощрява другия да бъде активен в общуването;
- открит - да насърчава безпроблемно изразяване на мисли, чувства, идеи и потребности.

Перцептивната страна на общуването е процес на възприемане и разбиране между хората. Под социална перцепция разбираме процеса на междуличностно възприемане, на маниери, поведение, облекло, реч, докато стигнем до възприемане на мисли, идеи, чувства и пр. Перцепцията е свързана с множество подходи. Към перцепцията можем да отнесем идентификацията, която означава да отъждествим

себе си с другия. Типичен пример за това е емпатията – емоционално откликване на проблема. Друг подход е рефлексията – осъзнаване как сме възприемани от събеседника.

Компетентност на професионалиста

Работата с пострадали от домашно насилие е комплексна социална работа. Професионалистите, работещи в тази област са длъжни да владеят множество знания и умения, като уменията в общуването са базисни и задължителни. Този тип многопластова социална работа налага на работещите в тази сфера постоянно да влизат в различни роли – помагач, консултант, адвокат, учител и пр. За изпълнение на тези роли е необходимо да се използва като основа общуването.

Работата с жертви на насилие е механизъм, целящ нормално социално функциониране на личността. Тя е насочена към разширяване кръга на социалното общуване на клиента и активизиране на неговите вътрешни ресурси и самостоятелност.

В своята работа с пострадали от домашно насилие, професионалистът би следвало да използва консултативния вид общуване. Консултативното общуване се използва най-вече за оказване на социално-психологическа помощ на здрави хора, изпитващи затруднения да се справят с житейски проблеми. Консултативната може да бъде с правен, социален или друг характер. Важно е да се постигне доверителен контакт, който може да бъде непосредствен, директен или по телефона. За да се провеждат консултации с лица, жертви на домашно насилие е необходимо да се владее висока степен на комуникативна компетентност. Тази компетентност включва психологически знания, комуникативни способности, умения и навици, както и свойства на личността, проявяващи се при с общуването с други.

Умения за наблюдение

За да се направи оценка на ситуацията и нуждите на клиента, работещият с пострадали от домашно насилие е необходимо да притежава набор от умения за наблюдение на клиента.

Възприятието е психичен процес на отражение на предмети и явления от действителността, при непосредственото им въздействие върху сетивните органи. Освен сбор от усещания, процесът на възприятие включва и минал опит на човека във вид на представи и знания. Възприятието зависи от множество фактори и в повечето случаи е избирателно. Индивидът възприема това, което е социално значимо за него.

Интерпретацията е процес на даване на значение на външния вид, на думите и поведението на клиента, техника за тълкуване на вътрешния и външния свят на клиента, възможност за приближаване до същността на проблема. Интерпретацията бива няколко вида:

- Установяване на връзка между привидно различни изказвания и събития;

- Акцентиране върху някои чувства на клиента;
- Интерпретация на начините за психологическа защита и съпротива;
- Свързване на настоящи мисли и преживявания с минали;
- Предоставяне на клиента на друга възможност за разбиране на неговите чувства, мисли и поведение.

Интерпретацията трябва да бъде представена колебливо, не като категорична истина, а като нова гледна точка за обсъждане. Полезно е да се предложи на клиента да изкаже собствената си позиция, а не да се правят тълкувания. Ефективността на интерпретацията зависи от дълбочината и времето на провеждане. Консултантът трябва внимателно да следи реакциите на клиента. Ако клиентът остане емоционално равнодушен, трябва да се замисли дали е разбрал правилно нещата. Ако клиентът стане раздражителен и враждебен то консултантът най-вероятно е намерил същността на проблема. На възприятието и интерпретацията влияят различни фактори. За да е сигурен, че няма да сбърка, консултантът е нужно да използва и множество други умения като задаване на въпроси, обобщаване, конкретизиране и др.

При работата с жертви на домашно насилие е нужно професионалистът да наблюдава невербалното поведение на пострадалия – езикът на тялото, жестовете, гласа, мимиките на лицето. При внимателно проследяване невербалното поведение на човек се забелязва и неговото емоционално състояние, психологичен проблем, отношение към останалите и т.н. От изключително значение е консултантът да се научи да слуша активно. Тоест да се концентрира върху думите на пострадалия и да отговаря внимателно. Това означава не просто да слуша, а да чува какво се казва между редовете. При активното слушане клиентът е предразположен да разкаже повече, да участва активно в процеса. Налице е сливане на вербално и невербално поведение, подкрепа и интерес. Има разбиране от страна на консултанта, обратна връзка, емпатия.

Уменията за изясняване са важна част от професионалната компетентност за работа в социалната сфера. **Задаването на въпроси** е техника, която дава възможност за събиране на информация, за доуточняване на данни и е вид покана към клиента да разкаже, да сподели. Консултантът много внимателно трябва да подбира типовете въпроси, в зависимост от информацията, която трябва да получи, и подходящото време за задаване. Трябва да е ясно, че добрите въпроси носят не само информация, но са и предпоставка за по-добри взаимоотношения и взаимодействие в работния процес. Те са част от процеса на помагане. **Поощрението** е средство за потвърждаване на казаното от клиента, за плавно протичане на работния процес. Техника, с която консултантът показва на клиента, че участва активно в процеса. **Конкретизирането** е умение, чиято основна цел е да изясни проблема, да стимулира клиента да разкаже колкото се може повече. Освен че допринася за получаване на детайлна

картина, конкретизирането е приятно изживяване за клиента, чувства се важен, някой го слуша и разбира. Конкретизирането се използва често при клиенти, които имат склонност да разказват объркано, с неясни или абстрактни думи. Конкретизирането е необходимо най-вече при „генерализиране” и „изпускане”. Генерализирането се изразява в употреба на т.нар. „универсални частици”, като всеки, някой, някога, никога, нещо и т.н. Изпускането представлява пропускане на важни факти. Например „Объркана съм.” В случая консултантът ми могъл да конкретизира: от кога, от кого и т.н. **Повторението** представя избирателно акцентиране върху определени моменти от думите на клиента, посредством повтаряне на думи или фрази. Това акцентиране се фокусира върху възможността клиента да осъзнае значението на казаното и да изрази неизказаното. Добре е повторението да се представи с въпросителна интонация, приканваща клиента да отговори. **Резюмиране (обобщаване)** – в кратко резюме консултантът събира в логическа последователност основните данни и факти от разказа на клиента. Този метод внася ред в разговора, показва уважение към клиента и разговора се контролира. При тази техника е важно обобщението да бъде изказано колебливо и да е от името на консултанта, за да може ако има нещо грешно, клиентът да има възможност спокойно да се намеси и да отрече. Професионалистът трябва внимателно да следи, за да не вмени думи или чувства на клиента. **Отражението на чувства** е много важно умение в работата с жертви на насилие. Тази техника отразява вербално и невербално емоциите на клиента. Споделянето на чувства е важна част от процеса на помагане. На повечето хора им е неудобно да говорят за чувства, интимни моменти и особено за преживяно насилие. Процесът на отразяване на чувствата помага на клиента да осъзнае причините за ситуацията, да вникне по-дълбоко в чувствата и преживяванията си. Консултантът трябва да бъде като „огледало” за клиента, да повтори със свои думи мислите и чувствата, които клиента е изразил вербално или невербално. Тук акцентът пада върху емоционалното състояние на клиента. Познаването и отразяването на чувства са основни техники в социалната работа. Чрез тези умения професионалистът ще създаде доверителен контакт и ще покаже на клиента, че го разбира.

Умения за консултиране

Консултирането е набор от техники, умения и нагласи за подпомагане на индивиди, за да се справят със собствените си проблеми, използвайки лични ресурси. Тук е важно да се отбележи, че консултирането е насочено към пострадали от домашно насилие, които се нуждаят от психологическа помощ, но без да имат клинични нарушения. Налага се да разграничим консултирането от психотерапията. Консултирането третира съзнателното, докато психотерапията – подсъзнателното. Приликата е в това, че и при двете на първо място е правото на клиента сам да вземе решение, съобразено с неговата ценностна система и

собствени ресурси. Консултирането е насочено към настоящето и бъдещето на клиента и обикновено е краткотрайно – до 15 сесии. То е насочено към изменение поведението на клиента и личностното му израстване.

Основната цел на консултирането е да окаже непосредствена психологична помощ на клиента, да развие навици за самопомощ и ефективно вземане на решения. Да развие умения за установяване и поддържане на пълноценни междуличностни контакти, както и да повиши потенциала на клиента. Основни задачи при консултирането са: оказване на професионална помощ за проблема, заявен от клиента; мобилизация на скритите ресурси на клиента; оценка на психологическото здраве и ако е необходимо насочване към друг вид помощ; корекция на нарушената адаптация и вътрешна дисхармония; изясняване основните насоки за развитие на личността; достигане на дълбоко емпатийно разбиране на клиента; оказване на емоционална поддръжка и подпомагане на клиента да осъзнае проблемите и причините за тях.

Консултирането минава през няколко етапа на развитие: установяване на контакт; оценка и дефиниране на проблема; поставяне на цели; намеса; приключване. Установяването на контакт е начало на консултирането, когато клиентът се обръща за помощ. За да може да получи доверие, консултантът трябва да се придържа към няколко принципа:

- конфиденциалност на получената информация;
- уважение потребностите и чувствата на клиента;
- проява на искреност и откритост;
- изразяване на обоснован оптимизъм по отношение възможностите на клиента;
- избягване действия или поведение, предполагащи скрити мотиви.

За да направи оценка на ситуацията и диагностика на проблема консултантът трябва да събере и анализира информацията. В резултат на тези действия се формулира целта като се спазват следните принципи:

- поставянето на цели е процес на сътрудничество;
- целите, които двете страни формулират, трябва да са реалистични и адекватни;
- целите трябва да се конкретни, точни и ясни.

Следващият етап е намесата. Тя е системно организирана дейност, която представлява план за постигане на целите. Оценката е следващия етап в консултативния процес. При нея се оценя ефективността от намесата. Приключването е последния етап от процеса, при който задължителен момент е обратната връзка от двете страни относно процеса.

Полезно е в процеса на консултиране да бъде обхванато и семейството на клиента. Семейството е сложна социална система, в която съществуват закони, семейни роли, граници, митове, семейни стабилизатори, йерархия, модели на общуване и пр. При необходимост от включване на семейството, професионалистът трябва да придобие допълнителни умения за фамилна социална работа.

ПРИНЦИПИ ЗА ПОДКРЕПА И ОВЛАСТЯВАНЕ

Няколко са основните принципи, които професионалистите, консултиращи лица, преживели домашно насилие, трябва да следват. На първо място е необходимо осигуряването на спокойна и сигурна среда за провеждане на консултацията. Благодарение на нея, пострадалото лице ще се почувства на защитено място, което ще го предразположи да сподели информация за личния си живот, за отношенията в семейството и за преживяното насилие. Консултантът трябва да се води от хуманността, да проявява разбиране, да е отворен към пострадалия, да му съчувства, да го изслушва. Активното ангажиране с пострадалия и обстойното събиране на информация за ситуацията на домашно насилие позволяват на консултиращия да направи по-пълна оценка на риска. Необходимо е да се събере информация за предишни и настоящи заплахи и инциденти, за личността на извършителя на насилие, обичайното му поведение, отношението му към близки, приятели и др.

Основен принцип, който консултиращия трябва да следва, е осигуряването на подкрепа на пострадалото лице. При работата с лица, преживели акт на домашно насилие, от изключително значение е признаването на знанието на пострадалия. Ролята на жертвата е централна за оценката на риска и управление на безопасността, тъй като основната част от информацията консултантът получава от пострадалото лице. При използването на центриран към жертвата подход трябва да се има предвид, че независимо от страховете, несигурността или непоследователността в действията, пострадалото лице не е беззащитно и невежо. Жертвите на домашно насилие имат право да взимат самостоятелни решения и това тяхно право трябва да бъде уважавано. По време на разговора с пострадалия, консултантът трябва да изслушва търпеливо и да дава уважителни отговори. Основна цел на консултацията е жертвата да бъде мотивирана да заеме активна позиция и да предприеме мерки за преодоляване на ситуацията на насилие.

Трябва да се знае, че прекратяването на връзката с насилника, макар и да е първостепенна цел, не бива да става чрез притискане от страна на консултанта. Подобно решение може да вземе единствено и само пострадалото лице. В противен случай се нарушават основни негови човешки права като правото на зачитане на личния и семейния живот.

Важно е спечелването на доверието на пострадалия. Обикновено пострадалите лица са силно разколебани в собствените си способности и тези на институциите, службите и всички, които биха могли да им окажат подкрепа. Към всеки пострадал би следвало да се подхожда по различен начин за спечелване на доверието му с оглед неговите индивидуални особености и потребности.

Овластяването на жертвите на домашно насилие става чрез информирането им за възможните действия и законови мерки, които могат да предприемат. Важно е на пострадалите да бъде обяснено какви последствия биха имали конкретните действия и постъпки. В случай, че не се предприемат никакви действия за осигуряване на безопасността на пострадалия, може да се стигне до увеличаване на риска за здравето и живота му.

За да има успех проведената консултация, действията, отговорностите и ангажиментите трябва да се определят ясно, в съгласуване с пострадалия. По този начин последният ще има по-голяма увереност в полезността и ефективността на обсъжданите действия. Основната идея на овластяването е лицата да бъдат информирани, насочени и на базата на предложени варианти да вземат самостоятелно решение.

В някои случаи, въпреки активното участие на пострадалия при формирането на решение за действие, предприетите мерки може да не сработят и ситуацията на насилие да ескалира повторно. Консултираният трябва държи връзка с пострадалия, за да може навреме да отреагира при нова конфликтна ситуация.

Въпреки всички усилия, които специалистите полагат, има пострадали лица, които с години търпят актове на домашно насилие и не се решават да предприемат действия. Мотивите за това могат да бъдат най-разнообразни, поради което консултираният трябва да прояви търпение и разбиране.

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА РИСКА И РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

Оценка на риска

При консултирането на лица, преживели домашно насилие от първостепенно значение е оценката на риска за здравето и живота на пострадалите. Съществуват разработени различни въпросници за жертви на домашно насилие, но те не дават точна оценка на риска. Те имат за цел да структурират и ръководят професионалната оценка. Важно е да се отбележи, че ролята на консултиращите не е да предскажат какво може да се случи с пострадалия, а да преценят кои са най-адекватните мерки за защита.

При оценяването на риска могат да бъдат разграничени пет категории рискови фактори:

1. История на насилието: предишни актове на домашно насилие; насилие към други членове на семейството; противообществени прояви; нарушение на съдебни заповеди;
2. Форми и модели на насилие: честота и жестокост на актовете на насилие;

контролиращо поведение, дебнене и изолация; закани за убийство и принуда; сексуално насилие; душе и даване;

3. Фактори, свързани с поведението на извършителя: употреба на алкохол и наркотици, закани за самоубийство, психически проблеми, прекомерна ревност, собственическо чувство; загуба на работата или намаляване на доходите;

4. Усещането на жертвата за риск: страхът и самооценката на пострадалия;

5. Фактори, които утежняват ситуацията: раздяла, особено когато е съпроводена с поддържане на контакти с детето; упражняване на насилие по време на бременност.

Оценката на риска винаги трябва да се прави в тясно сътрудничество с пострадалото лице и в следствие на нея да се изготвя план за безопасност. Най-общо оценката на риска преминава през следните три етапа:

1. Събирането на подробна и стойностна информация;

2. Вземане предвид усещанията на пострадалия;

3. Професионална преценка. Водещият консултираният, базирайки се на предходните два етапа и на собствения си опит, дава своята преценка.

След оценяване на риска, консултантът и пострадалото лице взимат аргументирано решение относно най-подходящите мерки, които могат да се предприемат в конкретния казус.

Изготвяне на план за безопасност

Планът за безопасност представлява поредица от стъпки, които пострадалото лице предприема, за да намали риска за себе си и децата си. При планирането на безопасността могат да се включат приятели и роднини на пострадалия. Планът за безопасност трябва да е индивидуален, съобразен с пострадалия, подробен и ясен. Задължително трябва да кореспондира с всички идентифицирани рискове.

Планът за безопасност трябва да включва следните области:

1. Безопасност в семейното жилище – изброяване на най-безопасните места в семейното жилище (обезопасени врати, ключалки). Обикновено за най-рискови се приемат кухнята (където има ножове и други остри предмети) и банята;

2. Безопасност на работното място – как пострадалия да отреагира при конфликт на работното място, към кого да се обърне, на кого може да разчита;

3. Безопасност на обществени места;

4. Безопасност за децата, особено в случаите, когато насилникът заплашва да ги отвлече или нарани;

5. Безопасност при различни ситуации – при раздяла, по време на съдебно заседание, когато насилникът е под въздействие на алкохол или психоактивни вещества и т.н.

6. Реакции при нарушаване на съдебна заповед за защита;

7. Телефонни номера на институции, близки, приятели, роднини, кризисни

центрове.

Добре е пострадалото лице да има на разположение за бърза реакция телефоните на полицията, на близки и познати, при които да отседне в кризисна ситуация (по-възможност да са предварително запознати с вероятността от кризисно подслоняване). Също така всички важни документи, чифт дрехи и различни лични принадлежности от първа необходимост (лекарства например) да са подготвени, така че при нов инцидент да може максимално бързо да напусне жилището.

МЕЖДУИНСТИТУЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО И ПАРТНЬОРСТВО

Междуинституционалното партньорство е от изключително значение за пълното обгрижване на лицата, преживели домашно насилие. Доброто сътрудничество между различни служби, институции и НПО дава възможност в кризисни ситуации да се предприемат бързи, адекватни и ефективни действия. Практиката показва, че срещите между институциите, НПО и др. са изключително полезни, както за участниците в тях, така и за жертвите на домашно насилие. Междуинституционалното сътрудничество дава възможност на специалистите да обменят опит и да създадат контакти, които в последствие улесняват работата им. Освен това на подобен тип срещи могат да се обсъждат промени в начина на функциониране на различните организации, законодателни промени и др., което спомага за оптимизиране на работата им.

При обсъждането на даден казус от междуведомствена група, представителите на различните организации дават предложения за справяне с проблема, базирайки се на собствените си знания, опит и правомощия/ възможности в съответната област. Това позволява разрешаването на конкретния случай да стане при максимална информираност и отчитане на всички възможни варианти за действие. Доброто партньорство и координация между институциите вдъхва увереност и надежда в пострадалото лице по отношение на развързката на неговия случай. Също така се повишава общественото доверие в институциите, службите и НПО.

ПРАВНИ АСПЕКТИ В ОБЛАСТТА НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

В настоящето помагало ще се опитаме да опишем в детайли производството по налагане на мерки за защита срещу ДН; лицата, които могат да потърсят такава закрила; срок за подаване на молбата; доказателства; видове заповеди за защита; отговорност при нарушаване на заповедта на извършителя, както и правните възможности, когато има насилие над деца. Тук описаните процедури са само индикативни. За да бъде защитено лицето, пострадало от ДН по най-ефективния начин, е добре да бъде извършена и консултация с юрист, адвокат или правен консултант. Трябва да се има предвид, че Българското законодателство предлага и други възможности за търсене на отговорност от извършителя.

Законът за защита от домашно насилие урежда правата на лицата пострадали от домашно насилие, мерките за защита и реда за тяхното налагане. Основните принципи, върху които ЗЗДН е изграден, са спешност на защитата, бързо отделяне на насилника от жертвата, защита на пострадалия и неговите деца, съчетаване на съдебна защита и мерки за социална закрила и рехабилитация, сътрудничество между държавните органи и неправителствения сектор.

Важно е да се отбележи, че ДН е всеки акт на нежелано поведение, осъществено от партньор, роднина, съпруг. Но дали едно действие може да бъде определено като акт на домашно насилие зависи не само от неговото проявление, но и от личното отношение на лицето към това действие, неговата чувствителност към деянието и степента на търпимост към проявените форми. За консултанта е важно да се ориентира не само в общата фактическа обстановка за дата, начин и обстоятелства около извършения акт на ДН, но и да добие представа за отношение на пострадалия към случилото се, както и желае клиента. Това ще определи предмета на евентуално дело и посоката в обсъждане на доказателства, с които ще бъде установено деянието.

При консултиране на пострадалото лице следва съобщените актове на насилие да са разпознати именно като домашно насилие. Често клиентите съобщават обстоятелства и факти, които те самите определят като домашно насилие, но които не могат да бъдат квалифицирани като такива, съобразно законовата дефиниция за „домашно насилие”. Това означава консултантът да може правилно да разграничи кое е ДН, за да предприеме най-подходящи мерки.

Лесно се разпознава физическо насилие, изразено в удари с юмруци или с предмети, различни наранявания и счупвания по тялото, крайниците или главата. За тези увреждания обикновено се издават медицински удостоверения, след преглед от лекар. В тях подробно са описани причинените наранявания. Същото важи и за извършено сексуално насилие, изразено в нежелан сексуален акт, което от своя страна може да се дефинира като изнасилване по Наказателния кодекс и

да се търси и наказателна отговорност от извършителя.

В тези случаи пострадалото лице трябва да бъде информирано за възможността да заведе освен дело по ЗЗДН, но също така и да сигнализира Прокуратурата за предприемане на наказателно преследване срещу насилника. Често жертвите на ДН предпочитат да водят само дело по ЗЗДН, отколкото да участват и в наказателно производство, което е тежко, дълго, минава се през три инстанции и не предлага непосредствена защита.

По друг начин стои извършено психическо насилие и идентифицирането му като акт на ДН. Трудно е да бъде определено и често това зависи от степента търпимост на пострадалото лице. Отправени неприлични думи, обиди и закани често не се разпознават като психически тормоз. А това е вербално насилие, т.е. упражнено чрез думи, за което може да се търси защита. Търпимостта към вербалното насилие в България е твърде висока, а чувствителността ниска. Често в практиката се срещат хора за които обидите и псуването са нормално общуване, а не психически тормоз.

Срещат се и други лица, чиято висока чувствителност и ниска търпимост определят вербалното насилие като акт на ДН, тогава квалифицирането му като такъв от юридическия консултант е лесно.

Трета група лица съобщават за поредица от дела срещу тях на различни правни основания, водени от бивши партньори /съпрузи, като определят самият факт на заведеното дело като психически тормоз. Тук консултантът трябва ясно да обясни, че завеждане на дело, независимо за какво, е упражняване на законово право, а не насилие. А дали това дело е основателно или не, е въпрос на доказване и ще бъде установено от съда. Всеки може да търси съдебна защита на своите права и интереси, а воденето на дело само по себе си не може да бъде квалифицирано като насилие. Факт е, че воденето на дела затормозява хората, особено когато не са в добри отношения, но това не представлява ДН по смисъла на закона.

По-горе се разгледаха взаимоотношенията между партньори, които могат да се третират като насилнически - ограничаване на личния живот, свобода и права, изразени в икономическа принуда, което също е дефинирано в ЗЗДН.

ЗЗДН за първи път легализира разбирането, че ДН, извършено в присъствие на дете, се смята за психическо и емоционално насилие върху самото дете. Това разширява възможностите за защита на малолетни и непълнолетни лица, ставали свидетели на актове на домашно насилие. Последниците върху тези деца са тежки емоционални и психически травми, които формират техния мироглед и житейско поведение в бъдеще. Възможността за защита на децата, като свидетели на домашно насилие, е много важен момент. Често пострадалите от ДН се притесняват относно сигурността и защитата на техните деца. Цялостният план за предприемане на действия, насочени към получаване на законова защита, трябва да бъде изготвен като се вземат предвид и интересите на децата.

Срок за подаване на молба за защита

Домашното насилие е бързо развиващ се и много динамичен процес, поради което бързината на разглеждането на делата по домашно насилие е от изключително значение за оцеляване на пострадалите лица, за предотвратяването на физически и психически травми и други неблагоприятни последици за техния живот, здраве и имуществени права.

Необходимостта от бързи и ефикасни действия е и причината ЗЗДН да въведе един много кратък срок за иницииране на производството за защита, който е в рамките на 1 месец от датата на последния акт на домашно насилие. Това означава, че пострадалото лице трябва бързо да получи необходимата информация за това дали има правно основание да търси защита по ЗЗДН, както и да вземе решение какво конкретно да предприеме, за да получи своевременно законова защита.

Ето защо е важно най-напред да бъде установено кога се е случил акт на насилие, за да може консултиращият да се ориентира, дали е възможно приложението на ЗЗДН в конкретния случай.

Лица, които могат да търсят защита по ЗЗДН

Защита от домашно насилие по ЗЗДН могат търсят всички лица, независимо от тяхната възраст, пол, етническо, религиозно или социално положение. ЗЗДН очертава кръга на пострадалите от домашно насилие лица, които могат да търсят защита, в зависимост от родствените връзки и отношенията с извършителя на насилие.

Съгласно чл.3, защита по този закон може да търси всяко лице, пострадало от домашно насилие, извършено от: 1. съпруг или бивш съпруг; 2. лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство; 3. лице, от което има дете; 4. възходящ; 5. низходящ; 6. лице, с което се намира в родство по съребрена линия до четвърта степен включително; 7. лице, с което се намира или е било в родство по сватовство до трета степен включително; 8. настойник, попечител или приеман родител; 9. възходящ или низходящ на лицето, с което се намира във фактическо съпружеско съжителство; 10. лице, с което родителят се намира или е бил във фактическо съпружеско съжителство.

Информацията, относно родствените връзки и взаимоотношенията между извършителя на насилие и пострадалото лице, е определяща за формирането на окончателното становище за правото и възможността на пострадалия да търси защита по ЗЗДН. Консултантът трябва да определи лицето като правоимащо по смисъла на ЗЗДН. Дори когато безспорно е налице акт насилие, то не би имало характера на ДН, ако извършителят не попада в кръга на лицата по чл.3 от ЗЗДН.

Мерки за защита

След като е на лице конкретна информация за извършено насилие, определено като акт на ДН, че пострадалото лице има право да търси защита по ЗЗДН, и че инцидента е в рамките 1-месечен срок, консултантът може да пристъпи към подробно обсъждане на въпросите: какви са подходящите мерки на защита, как ще се проведе процеса и с какви доказателства разполага пострадалото лице.

Предвидените в чл.5, ал.1 на ЗЗДН мерки за защита от домашното насилие са: 1. задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие; 2. отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срок, определен от съда; 3. забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдиш на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда; 4. временно определяне на местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето; 5. задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми; 6. насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване.

Консултантът следва да обясни срочния характер на мерките за защита по ЗЗДН, които съгласно разпоредбата на закона са от 3 до 18 месеца. Голяма част от пострадалите лица, смятат, че ще получат защита за неопределен период от време и когато научат, че мерките имат временен характер се отказват от иницииране на производство. Следва да бъдат обсъдени всички възможности за защита и за решаване на проблемите на пострадалия, за да може той да вземе своето информирано решение за предприемане на действия.

Пострадалото лице трябва да е наясно, че след като изтече срока на постановените мерки, извършителят ще се върне в жилището, ако той бъде отстранен; ще може да доближава до пострадалото лице, жилището му, местоработата и места за социални контакти, ако е било забранено това. Понякога жертвите на ДН не се решават на действия, когато разберат срочния характер на предвидените мерки. Тогава търсят други варианти за справяне със ситуацията, като напускат семейното жилище, сменят местоработата си или местоживеенето си и т.н.

В работата, консултантът следва да вземе предвид подкрепящата среда на пострадалото лице, както и всяка друга информация, за да бъде полезен относно най-благоприятното решение на проблема.

Съгласно ЗЗДН мярката по ал. 1, т. 4 - временно определяне на местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето, не се налага при висящ съдебен спор между родителите по упражняване на родителските права. Т.Е. при наличие на висящо дело за развод

и за родителски права, дори пострадалото лице да заведе дело по ЗЗДН, няма да получи родителските права върху децата, дори и при наличие на ДН и независимо от срочния характер на мерките.

Трябва да е ясно, че не във всички случаи на ДН е подходящо да се води дело по ЗЗДН. Ако страните са съпрузи и след извършено насилие, единият е напуснал жилището, т.е. фактически се е отделил от извършителя на насилие, като същевременно е завел дело за развод, воденето на дело по ЗЗДН би било безсмислено, защото целта на ЗЗДН е да прекъсне връзката насилник-жертва, а това вече е постигнато по друг начин чрез фактическо разделяне. Завеждането на дело по ЗЗДН би било от полза за пострадалия само, ако извършителя на насилие е много агресивен и има опасност от саморазправа и причиняване на ново насилие. В този случай издаването на ограничителна заповед ще защити лицето и ще му помогне спокойно да проведе паралелно и делото за развод. Съветът е не да се води дело по ЗЗДН, а да бъде проведена консултация именно за да могат да бъдат преценени всички „за“ и „против“ необходимостта от производство по ЗЗДН и издаването на заповед за защита.

При консултациите с пострадалото лице трябва да му бъде обяснено, че предвидената в закона глоба в размер от 200 до 1000 лв. не е обезщетение за претърпените от него вреди, а представлява санкция за извършителя на насилието, с цел да му повлияе превъзпитателно. Т.Е. тези пари отиват в хазната на държавата. Обезщетение за претърпени имуществени и неимуществени вреди може да търси по ГПК или в наказателното производство, чрез предявяване на граждански иск, ако има данни и възможност за това.

Производство, съобразно разпоредбите на ЗЗДН

Защитата от домашно насилие се предоставя от районния съд по настоящ адрес на пострадалото лице чрез писмена молба, като при подаване на молбата не се внася държавна такса. Съдебното производство е безплатно, което го прави достъпно и за лицата, които са финансово затруднени, каквито често са пострадалите от домашно насилие лица.

Производството по издаване на заповед за защита може да се образува по молба на пострадалото лице или по молба на лице, което е в родство по права линия с пострадалото лице; вкл. брат или сестра на пострадалия. В закона е предвидено, че производство може да се образува и по молба на директора на ДСП в особени случаи /когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания/. Тези възможности са заложили в закона за лица, които по различни причини не могат сами да подадат молбата за защита, например, защото не могат да излязат от жилището или защото са зависими от извършителя на насилие или той ги представлява.

Консултантът трябва много внимателно да разбере за кого се търси исканата

защита – за лицето, което се е явило на консултацията или за друго лице. Често консултацията провеждат лица, които не са пострадали от ДН, но се интересуват за техни близки, роднини, приятели, съседни, които не са в състояние сами физически да потърсят сами помощ. Когато търсената защита е за малолетни или непълнолетни лица трябва да се изследва въпроса кой може да представлява лицето, да изразява неговата воля. Често непълнолетни деца търсят защита от техните родители и тогава директора на дирекция „Социално подпомагане“ е органът, който е овластен по ЗЗДН, да подаде молба от името на непълнолетното лице.

Във всички случаи трябва да се обсъди план за безопасност на пострадалото лице, за да не бъде в контакт и зависимост от извършителя на насилие. Например детето да бъде настанено временно в социален дом или при роднини. В тези случаи съдът служебно ще конституира като страна пострадалото лице. Поради това е необходимо да е ясно, че пострадалия желае да получи защита по ЗЗДН, а не други лица. Често близки роднини констатира актове на ДН върху техни родственици и желаят да ги защитят чрез издаването на заповед за защита, но самото пострадало лице се страхува да предприеме такива действия. На лицето, потърсило правна консултация, следва да бъде обяснено, не е възможно то да предаде чужди права, та дори защитата по ЗЗДН да е най-подходящото средство.

Законът предвижда възможност, в случай че пострадалия не може или не желае да разкрие адреса си, да бъде посочен друг адрес, което е от особено значение за неговата сигурност и предотвратяването на бъдещи актове на домашно насилие. В такива случаи може да бъде посочен съдебен адрес за призоваване и за получаване на съобщенията от съда. Този въпрос трябва да бъде обсъден, за да се прецени дали лицето ще иска ограничителна заповед срещу извършителя на насилие да не доближава този адрес, т.е. тогава трябва да се разкрие местоживеенето на лицето.

Пострадалото лице трябва да посочи данни за извършителя на насилието - адрес, на който да бъде призован, вкл. телефон. Понякога няма достатъчно данни за адреса на извършителя, което би направило невъзможно неговото призоваване по дело, затова и търсената защита е трудно осъществима. За нуждите на призоваването могат да послужат адрес по месторабота, постоянен адрес, адрес на роднини, при които лицето често пребивава или дори място, където се предполага, че може да се намира извършителя на насилие. Призовка може да бъде връчена от полицейски служители, след като се уверят в самоличността на ответника, поради което простото посочване на мястото, където то се намира, също може да е достатъчно.

Важно е да се обясни на пострадалото лице в какво се състои защитата по ЗЗДН, а именно значението и механизма на действие и изпълнение на издаваните от съда заповеди за защита. Често жертвите не могат да си представят по какъв начин ще бъдат защитени чрез ЗЗ или имат погрешна представа, че ще им бъде

предоставена полицейска защита или че ще бъдат извършени други фактически действия за тяхната защита. Консултантът следва да обясни значението на ЗЗ, че това е съдебен акт, който подлежи на принудително изпълнение, в случай, че извършителят на насилие не се въздържа от насилствени действия, т.е. нарушава постановените от съда мерки. Следва също така да бъде разяснено, че неизпълнението на ЗЗЗ или ЗЗ представлява престъпление по чл.296, ал.1 от НК - „Който попречи или осуети по какъвто и да е начин изпълнението на съдебно решение или не изпълни заповед за защита от домашното насилие, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева.“ Ето защо е важно ЗЗ да бъде връчена на извършителя на насилие, той трябва да научи за ограничителната заповед, за да се въздържа от нарушението ѝ под страх от наказателна отговорност. Ако насилника не знае за издадената срещу него ограничителна заповед, тя не му е съобщена писмено чрез връчване или устно от полицейски служител, то той не носи наказателна отговорност.

Понякога пострадалите лица си представят защитата по ЗЗДН като непосредствен арест на извършителя на насилие, т.е. като незабавно осъждане и наказване. Консултантът следва да информира пострадалия, че когато има данни за опасност за живота или здравето му, той може да подаде освен молба по ЗЗДН и молба до органите на Министерството на вътрешните работи за предприемане на мерки съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи.

Трябва да бъде ясно, че единствено съдът може да издаде ЗЗ и да наложи ограничения на извършителя на насилие. Има случаи, при които пострадали се обръщат към прокуратурата с молби за издаване на ограничителни заповеди и остават неприятно изненадани, когато прокуратурата отказва да образува производство. В такива случаи хората остават разочаровани, казват, че никой не им обръща внимание, че няма закони, че никой не ги защитава, чувстват се обезверени, излъгани и най-вече беззащитни.

Пострадалото лице трябва да бъде информирано, че при подаването на молбата за защита до съда не се внасят такса, но при издаване на ЗЗ съдът възлага държавната такса и разноските по делото на извършителя на ДН. В случаите на отказ за издаване на заповед или при отмяна на заповедта, държавната такса и разноските по делото се заплащат от молителя, т.е. от пострадалото лице, освен когато молбата е за защита на лица, под 18-годишна възраст и на лица, поставени под запрещение или с увреждания. Следва да се обясни на пострадалия, че ако молбата не бъде уважена, той ще трябва да заплати държавна такса и разноските, направени от ответника. Ако липсват доказателства или има съмнения за тяхната убедителност, съществува риск молбата да не бъде уважена и пострадалия да трябва да заплати суми, които го затрудняват финансово.

Тук е важно да отбележим, че ЗЗДН и заповедите за защита не са „панацея“ и не бива да се прибягва до тях ако са налице други начини за решаване на проблема.

Доказателства

Важно е да бъдат обсъдени освен фактите и обстоятелствата на извършения акт на домашно насилие и доказателствата, с които разполага пострадалото лице. В производството по издаване на заповед за защита са допустими всички доказателствени средства по ГПК. Същевременно ЗЗДН допуска като доказателства и други изрично изброени доказателствени средства, с оглед специфичността на явлението „домашно насилие”, при което обикновено няма преки свидетели. Такива изрично посочени доказателствени средства са: 1. протоколите, докладите и други актове, издадени от дирекциите „Социално подпомагане”, от лекари, както и от психолози, консултирали пострадалото лице; 2. документите, издадени от юридически лица, извършващи социални услуги и вписани в регистър към Агенцията за социално подпомагане; 3. декларацията по чл. 9, ал. 3 от ЗЗДН, която представлява твърдения на самото пострадало лице, но направени под страх от наказателна отговорност. Когато няма други доказателства, съдът издава заповед за защита само на основание приложената декларация по чл. 9, ал. 3. Ето защо, трябва много внимателно да бъдат обсъдени наличните доказателства, за да се прецени реалната вероятност и възможност от получаването на заповед за защита.

Други доказателства могат да бъдат медицински удостоверения, констатиращи следите от насилие и нанесените травми; документи, от които са видни взаимоотношенията между страните. В молбата може да се поиска да бъде направена справка за наличие на наказателни производства срещу ответника, справка за съдимост удостоверение дали се води на психиатричен отчет, справка за налични заявителски материали срещу него, както и справка от РУП колко пъти е предупреждаван да се въздържа от насилие или за наличие на други противообществени прояви. Често различни органи отказват издаването на такъв вид въпреки, че за неиздаване на документ или препис от документ ЗЗДН предвижда възможност съдът да наложи глоба в размер на 100 лв. на лицето, което е трябвало да го издаде. Особено важно е пострадалото лице да знае, че в случаите на ДН, съгласно разпоредбата на чл.63, ал.3 от ЗМВР, полицията е длъжна да му предостави копие от предупредителния протокол.

Пострадалото лице следва да бъде информирано, че по негово искане всеки лекар е длъжен да издаде документ, в който писмено да удостовери констатираните от него увреждания или следи от насилие, а не само лекарите от Съдебна медицина.

Заповед за незабавна защита

Издаването на заповед за незабавна защита е на основание чл.18, ал.1 от ЗЗДН, съгласно който, когато в молбата за защита се съдържат данни за пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице, районния съд в закрито заседание без призоваване на страните издава

заповед за незабавна защита в срок до 24 часа от получаването на молбата. ЗНЗ се връчва на страните и се изпраща служебно до районното управление на полицията. Когато от данните по делото е видно, че е необходимо да се предприемат мерки по ЗЗД, съдът уведомява директора на ДСП. Едва след издаване на ЗНЗ, с които мерки е гарантирана сигурността на жертвата, съдът насрочва открито съдебно заседание в срок не по-късно от един месец, като заедно с призивката и преписа от молбата с приложенията, съобщава на ответника задължението му за представяне на доказателства. ЗНЗ не подлежи на обжалване и има действие до издаването на заповедта за защита или на отказа на съда (чл. 19 ЗЗДН).

Изпълнение на мерките за защита

Често пострадалите лица се интересуват чисто практически как ще бъде изпълнена една заповед за незабавна защита или заповед за защита, за да могат да предвидят как точно да постъпят.

Съгласно разпоредбите на Правилника за прилагане на ЗЗДН, полицейските органи следят за изпълнението на заповедта за защита, когато с нея е наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3 от ЗЗДН, а именно задължението за извършителя на насилие да се въздържа от извършването на актове на домашно насилие, отстраняването му от жилището, забраната да доближава до пострадалото лице, до неговото местоживее, месторабота и места за социални контакти.

Консултантът трябва подробно да обясни, че в случай на неизпълнение на наложените мерки по чл. 5, ал. 1 от ЗЗДН, пострадалото лице или лицето, установило нарушението, трябва да подаде сигнал до съответното районно управление на МВР, за да може полицейските органи да извършат проверка на подадения сигнал, като в случаите на неизпълнение на наложената мярка да предприемат действия съгласно НПК, т.е. да изпратят материалите в прокуратурата за образуване на наказателно производство по чл.296, ал.1 от НК.

В случаите, когато нарушението не съставлява престъпление, полицейските органи са длъжни да съставят протокол за предупреждение по реда на чл. 56 от Закона за Министерството на вътрешните работи.

В случаите, когато извършителя на ДН откаже доброволно да изпълни заповедта за защита, с която му е наложена мярка - отстраняване от жилището, пострадалото лице трябва да подаде сигнал до РУП на МВР, по местонахождението на жилището, за оказване на съдействие за отстраняване на насилника от жилището. Началникът на РУП определя незабавно полицейските служители, които да окажат съдействие на пострадалото лице. Полицейските служители, в присъствието на един свидетел, поканват извършителя да освободи доброволно съвместно обитаваното жилище, да предаде ключовете, свързани с ползването на жилището, и да вземе личните си вещи, включващи - лични документи; вещи за обикновена употреба; машини, инструменти, пособия и книги, необходими лично

на извършителя, упражняващ свободна професия, а на занаятчия - за упражняване на неговото занятие. При отказ да освободи жилището и да предаде ключовете, извършителят се отстранява принудително от жилището, а пострадалото лице се поканва да смени заключващите устройства. При отказ на извършителя да предаде ключовете те се изземват само ако това е разпоредено с решението на съда. За извършените действия се съставя протокол, който се подписва от полицейските служители, пострадалото лице, извършителя на насилието и присъствалите свидетели.

Получаването на тази информация от пострадалото лице го въоръжава със знанието как точно да постъпи при неизпълнение на 33, към кого да се обърне за помощ и съдействие, какво да очаква и какво поведение да има. Тази информация трябва да бъде предоставена в подходящата форма и на разбираем за лицето език, за да разбере то какво точно трябва да направи.

Обжалване на заповедта за защита

Решението може да се обжалва пред окръжния съд в 7-дневен срок от връчването му, като обжалването не спира изпълнението на заповедта. Жалбата се подава чрез съда, постановил решението, с препис за другата страна. Районният съд изпраща препис от жалбата с приложенията на другата страна, която в тридневен срок от получаването им може да направи възражения, както и да посочи нови доказателства. След изтичане на този срок жалбата заедно с приложенията и възраженията се изпраща на окръжния съд. Окръжният съд разглежда жалбата в 14-дневен срок в открито заседание с призоваване на страните по реда на чл. 12 ЗЗДН и се произнася с решение по същество, с което оставя в сила, отменя или изменя обжалваното решение. Когато изменя заповедта, съдът издава нова заповед. Решението на окръжния съд е окончателно (чл. 17, ал. 1, 3-6 ЗЗДН).

Важно при предоставяне на правна информация на лица, пострадали от ДН

Пострадалите лица обикновено са пасивни и не предприемат никакви действия в своя защита, защото това е свързано с усилия от тяхна страна. Особено важно в работата е консултантът да насърчи и да стимулира активно действие у пострадалия, като му даде достатъчно информация за законовите възможности за справяне с проблема, да му даде възможните решения, от лицето да избере възможно най-подходящото и доброто за себе си. Това е свързано с голямо усилие от страна на преживелия ДН, но ако бъде предразположен активно да мисли, ако му се обясни къде и по какъв начин може да се снабди с необходимите документи, да намери подходящите свидетели, той няма да се откаже в един бъдещ момент от предприетите действия. Понякога жертвите на ДН започват дела, а после се

отказват под влиянието на различни факти и обстоятелства. Обикновено тези лица не са информирани за права си или ако имат информация, тя е изкривена, неправилна, непълна или манипулирана от насилника. Извършителите на насилие отправят закани към жертвата, че ако се оплаче ще ѝ отнеме децата или ще бъде лишена от родителски права, или че ще се самоубие, ще се нарани, с което се вмениява чувство на вина и отговорност у жертвата за бъдещи евентуални действия, с което я държи в подчинение и страх, т.е. я манипулира.

Същевременно, пострадалите лица нямат доверие в държавните институции, тъй като в голяма част от случаите, когато са се оплаквали в полицията не са получавали нужната и очаквана защита. Повечето пострадали от насилие лица трудно правят разлика между изпълнителна власт и съдебна власт, не различават техните компетенции и откровено не знаят с какво точно се занимават тези институции, поради което са объркани и недоверчиви. Ето защо, е много важно да бъде обяснено на пострадалото лице, че полицията и прокуратурата не са институциите, които ще окажат помощ, а единствената институция, която може да издаде заповед за защита това е съдът и именно там трябва да бъде подадена молбата за издаване на заповед за защита.

РАБОТА ПО СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ С ДЕЦА

Насилието над децата е изключително сериозен проблем, значимостта на който се очертава както от високия процент на неговото разпространение, така и от тежките последици, които може да окаже върху детското развитие и възприятия.

Къде може да подадем сигнал и да потърсим помощ при насилие над дете?

При разпознаване на белезите на насилие върху дете е важно да се потърси навременна и бърза помощ. Това може да се направи чрез сигнал, подаден до следните органи: полиция, прокуратура, в отделите за закрила на детето, медицинска помощ при наличие на травми, съмнителни увреждания или наранявания и НПО – доставчик на социални услуги в подкрепа на лица и/или деца жертви на насилие, които разполагат с експерти, социални работници, психолози, юристи.

Органи на закрила на детето са:

- Председателя на Държавната агенция за закрила на детето и администрацията, която го подпомага при осъществяване на неговите правомощия;
- Дирекции „Социално подпомагане”;
- Министър за труда и социалната политика, Министър на вътрешните работи, Министър на образованието и науката, Министър за правосъдието, Министър на външните работи, Министър на културата, Министър на здравеопазването и кметовете на общини.

Всяко лице, на което му стане известно, че дете се нуждае от закрила е задължено незабавно да уведоми ДСП, Държавната агенция за закрила на детето или органите на МВР. Същото е и задължението на всяко лице, на което това е станало известно по повод упражняваната от него професия или дейност, включително и в случаите, когато то е обвързано и с професионална тайна.

Конкретните мерки по закрила на децата, включително и закрила при извършено насилие, се осъществяват от ДСП, в които има отдел за закрила на детето. Отдели за закрила на детето има създадени във всички общини на страната.

Възможностите за сигнализиране на системата за закрила на детето при разпознаване на дете, жертва на насилие, трябва да се познават от всеки, който работи с деца. Те могат да се използват пълноценно в най-добрия интерес на детето, единствено ако съществува екипна работа, между различните органи по закрила. Работата по прекратяване и предотвратяване на насилието върху едно дете не свършва, а започва с подаването на сигнала.

Специалистите, работещи с пострадали от домашно насилие, следва много внимателно да преценят и вземат предвид сигурността на децата в семейство с насилие.

СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ПОСТРАДАЛИ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Тъй като в България няма специализирано законодателство или конкретна институция, ангажирана с проблема домашно насилие, основните източници за подкрепа на жертвите са полицията, неправителствените организации и лечебните заведения.

Услугите, в подкрепа на пострадали от домашно насилие, са решаващи за извеждането на жертвите от кризисната ситуация, предлагането на възможности за изход и избор, за тяхното овластяване и за пълноценното им интегриране в обществото, за осъществяване на превенция и преодоляване на риска от социално изключване на тези лица, за тяхното цялостно възстановяване и защита. Целта на услугите за пострадали лица е те да бъдат подпомогнати, защитени и насочени към различни институции при нужда, като се гарантира високо качество на оказваната подкрепа и грижа както за пострадалите, така и за техните близки. За да могат да се възстановят и да продължат пълноценно своя живот. Това може да се постигне чрез разработване и внедряване в практиката на по-широк кръг от социални услуги – както за пострадалите от домашно насилие лица, така и програми, които са за работа с извършители на насилие. Към момента в поголемите областни центрове в страната има наличие на следните програми в помощ на пострадалите от домашно насилие:

Програма за социално - психологическо консултиране.

Социално-психологическата подкрепа на пострадали е с цел да се започне процес на социална рехабилитация като се активират собствените ресурси на жертвата за справяне с проблема. Този тип програми имат за задача да подмогнат уязвимия в процеса на вземане на решения и да го овластят за да може да излезе от ситуацията на насилие. Социално-психологическото консултиране е от типа интервенция на насилието в общността, която се отличава от средносрочни и дългосрочни терапевтични програми. Дейността играе важна роля за превенция на рецидиви на ДН в семейството.

Програми за правна помощ - правното консултиране е съществен елемент за подпомагане на пострадалите лица за вземане на решение за справяне с проблема. То спомага за очертаване на реално възможните действия, които лицето може да предприеме, както и за подреждане на неговите приоритети, тъй като се дава безплатна и достъпна за лицето информация не само за продължителността на един евентуален процес, така и за евентуалния краен резултат. Чрез тази услуга пострадалите лица се ползват от бърза и безплатна правна консултация и подготвяне на необходими документи.

Консултиране и посредничество за намиране на работа - е също много важен елемент, необходим за успешната интеграция и реализация на пострадалите лица на пазара на труда и в останалите сфери на социалния живот. Тези програми

целят овластяване на жертвата и постигане на финансова независимост и сигурност, с цел по-бързо излизане от ситуация на насилие. Услугата обикновено включва: информиране на пострадалото лице за възможностите за включване в програми за и преквалификация към Бюрата по труда, както и помощ при търсене на ново работно място или смяна на настоящата, включване в обучения за повишаване на квалификацията на клиентите, насочване към институции, които могат да им окажат съдействие; помощ при попълване на документи, необходими пред работодател, изготвяне на автобиография по европейски стандарти и мотивационно писмо и т.н.

Психотерапия - краткосрочна или дългосрочна психотерапия – индивидуална терапия, целяща превъзможване на травматичните преживявания; по-добро адаптиране към реалността и живота; Психотерапията може да бъде индивидуална, на двойки или фамилна.

Настаняване в кризисен център – изключително важна част от процеса на рехабилитация и връщане към ниво на нормално функциониране. Извеждането цели подпомагане на пострадалия за преодоляването на първоначалния шок и работата с жертвата в по-дългосрочен план, като се надграждат и подкрепят възможностите за възстановяване от травмата. В Кризисните центрове се развиват и предоставят програми от грижи за пострадали, които включват: работа по преодоляване на актуалната ситуация на насилие; идентифициране на нуждите и наличните ресурси за справяне на клиента; подкрепа за задоволяване на спешните физически и емоционални нужди на клиента и др. Настаняването се предоставя в рамките до 6 месеца. Осигурена е 24-часова защитена среда, с оглед предотвратяване на рецидив на насилието. На територията на Кризисните центрове има условия за настаняване на майки с децата им.

Програма за социална работа се реализира чрез застъпничество и подкрепа при започване на процедури за закрила във връзка със ЗЗДН, социално застъпничество и посредничество: придружаване до институции, промяна на постоянен адрес, избор на личен лекар, съдействие за подобряване контакта и комуникацията с близките и семейството, които са ресурс за подкрепа и др.

Програма за извършители на насилие
Преминаването на извършителите на насилие през специализирани програми за справяне с агресията е от изключително значение за предотвратяване на рецидиви на домашно насилие и укрепване на семейните отношения. Социалната услуга е насочена непосредствено към извършителите, но е свързана тясно с програмите за възстановяване на пострадалите от насилие лица и е в интерес на сигурността и намаляване на риска от насилие и социално изключване на последните.

Съществуващите и предлагани предимно от НПО програми са базисни и имат необходимост от усъвършенстване и стандартизиране. С развитие на капацитета на организациите се развиват и усъвършенстват и предоставяните услуги.

ФОНДАЦИЯ „Х&Д ДЖЕНДЪР ПЕРСПЕКТИВИ”

Фондация „Х&Д Джендър перспективи” е регистрирана в ХОС с решение №6/20.01.2012г. по ф.д. №1/2012г. и се явява правопреемник на Фондация „Български център за джендър изследвания” от февруари 2012г. От регистрацията на клон на Фондация „БЦДИ” през 2004 год. до сега същия екип от специалисти е реализирал множество програми и проекти в сферата на защита на човешките права и по-конкретно тези на жените – с фокус върху пострадалите от полово базирано насилие и множествена дискриминация. Работата му беше финансирана основно от международни донорски организации и части от държавния бюджет. С оглед изискванията на съществуващата национална правна рамка за финансиране на проекти на НПО, поради осъзната нужда от придобиване на оперативна самостоятелност и независимост, включително и финансова и с цел да можем да продължим да предоставяме специализирани качествени социални услуги за пострадали от домашно насилие лица в гр. Хасково, в гр. Димитровград и областта, където сме единствения доставчик на такъв вид услуги за пострадали беше създадена Фондация „Х&Д Джендър перспективи”.

ПРОЕКТ „ЖИВОТ БЕЗ НАСИЛИЕ”

Проект „Живот без насилие” - предоставяне на комплекс от качествени социални услуги в Област Хасково за помощ и превенция с цел намаляване на явлението „домашно насилие” и последиците от него” финансиран от Министерство на правосъдието с Договор № 93-00-269 / 03.12.2012г.

Фондация „Х&Д Джендър Перспективи” има открити приемни в гр. Хасково и в гр. Димитровград, в които предоставя безплатни интердисциплинарни услуги (юридически, социално-психологически и трудови консултации) на лица, пострадали от домашно насилие. Проектът е с продължителност 12 месеца.

Целите на проекта са:

- Осигуряване на качествени услуги на лица, пострадали от домашно насилие на базата на индивидуалния подход към всеки един клиент;
- Подобряване на взаимодействието м/у НПО и институциите, работещи в помощ на пострадалите лица за оказване на по-ефективна защита;
- Повишаване на капацитета на специалистите, работещи в областта и ефективно приложение на Закона за защита от домашното насилие /ЗЗДН/ и законодателството свързано с домашното насилие като цяло;
- Повишаване чувствителността по проблема „домашно насилие” и създаване на нетърпимост към насилието чрез информиране на обществото и институциите по проблемите на домашното насилие;
- Превенция на насилието сред гражданското общество, чрез изследване и анализ на разпространението и степента на разпознаването на явлението „домашно насилие“ на територията на областта.

ИНСТИТУЦИИ, РАБОТЕЩИ ПО ПРОБЛЕМА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

За град Хасково:

Районен съд – Хасково

6300, гр. Хасково

Адрес: бул. „България” № 144, етаж 1-ви

Тел./факс: 038 601905

Електронна поща: rshaskovo@mbox.contact.bg

Информационен Център: 038 601844

Окръжен Съд – Хасково

Хасково п.к. 6300

Адрес: бул. „България” №144, етаж 2-ри

Тел.: 038 601814

Факс: 038 601834

Електронна поща: sud@escom.bg

ОДМВР – Хасково

<http://www.mvr.bg/contactus.htm>

гр. Хасково, 6300

Адрес: бул. „България” № 111

Тел. : 038 640 251

Електронна поща: rdvrhas@haskovo.net

Централа РУП - Хасково

Тел: 038 640 640

Регионална дирекция „Социално подпомагане“- Хасково

гр.Хасково, 6300

Адрес:, ул.„П.Евтимий” № 2, ет.4

Тел.: 038 622 289

Електронна поща: haskovo-rdsp@asp.government.bg

Дирекция „Социално подпомагане”- Хасково

гр. Хасково, 6300

Адрес: ул. „П. Евтимий” №2,ет.1

Тел.:038 660 348

Електронна поща: dsp-haskovo@asp.government.bg

Отдел „Закрила на детето”

гр. Хасково, 6300

Адрес: ул. „П. Евтимий” №2

Тел.: 038 664 728, 038 664 742

Електронна поща: ozd_haskovo1973@abv.bg

Дирекция „Бюро по труда” - Хасково

гр. Хасково, 6300

Адрес: пл. „Градска болница”№ 3

Тел.: 038 607 205

Електронна поща: bt915@haskovo.spnet.net

За град Димитровград

Районен съд – Димитровград

Гр. Димитровград, п.к. 6400

Адрес: бул. Г. С. Раковски № 13

Електронна поща: contacts@rs-dimitrovgrad.com ; rs_dimitrovgrad@abv.bg

Справки по делата се дават на тел. 0391 66 763

Детска педагогическа стая при РУП – Димитровград

Тел.: 0391 63 312; 0391 63 322

Дирекция „Социално подпомагане” - Димитровград

гр. Димитровград, 6400

Адрес: ул. „Цар Борис I” №1”

Тел.: 0391 64 485; 089 8776241; 0391 66 789

Електронна поща: sg1@compasbg.com

Отдел „Закрила на детето”

Тел.: 0391 66 004

Помощни органи:

Център за социална превенция и гореща телефонна линия

„Телефон на доверието”

„Детски и младежки център”

Адрес: гр.Димитровград, обл.Хасково, ул.„Св. Климент Охридски” №7, ет.4

Тел.: 0391 61759

ВАЖНИ ТЕЛЕФОНИ И КОНТАКТИ НА ПАРТНЬОРИ И МРЕЖИ, ПРЕДОСТАВЯЩИ ПОДКРЕПА НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Единен номер за спешни повиквания - 112

Национална телефонна линия за преживели насилие - 0800 186 76

Националната телефонна линия за деца - 116 111

Алианс за защита срещу домашното насилие

Адрес: гр. София 1142

бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ № 5

Тел: 02 963 53 57; 0878 567620; 0879 133021

Адрес: Варна 9010

ж.к. Васил Левски, ул. „Синчец“ №12-сутерен

Тел.: 0888 436754; 052 613830

Електронна поща: office@bgrf.org; bulgarian_alliance@mail.bg

Интернет страница: <http://alliancedv.org>

Женско сдружение ”Екатерина Каравелова” - Силистра

Адрес: гр. Силистра 7500

бул. Македония № 61, ет. 6

Тел./факс: 086 821495

Електронна поща: ceta@mail.bg

Интернет страница: <http://www.ekaravelova.net1.cc/>

Фондация „Позитивни Умения на Личността в Социума” /П.У.Л.С./ - Перник

Адрес: гр. Перник, 2300

Тел./факс: 076 601010

Електронна поща: pulse.women@gmail.com

Интернет страница: <http://www.pulsefoundation.org/>

Фондация ”SOS – семейства в риск” – Варна

Адрес: Варна 9010

ж.к. Васил Левски, ул. „Синчец“ №12-сутерен

Телефон: 052 609 677;

Тел./Факс: 052 613 830

Електронна поща: sos@mail.bg; sos@ssi.bg

Интернет страница: <http://sos-varna.org/>

Асоциация „Деметра” - Бургас

Адрес: гр. Бургас

бул. „Мария Луиза” №9

Тел./факс: 056/82-52-05

Електронна поща: demetra@unacs.bg, centarzaprevencia@abv.bg

Интернет адрес: <http://demetra-bg.org/>, <http://centarzaprevencia.org/>

Сдружение „Асоциация НАЯ” - Търговище

Адрес: гр. Търговище 7700

ул. „Антим I” № 37

Тел./факс: 0601 62889

Електронна поща: naia_s@abv.bg

Сдружение „Център Отворена врата” – Плевен

Адрес: гр. Плевен

ул. „Георги Бенковски” 4

Тел./факс: 064 846 713

Електронна поща: opendoor_centre@hotmail.com

Електронна поща: <http://www.opendoorcentre.hit.bg/>

Фондация „Х&Д Джендър перспективи” - Хасково и Димитровград

Адрес: гр.Хасково, 6300

ул. „Константин Симитчиев” №5

Тел./факс: 038 624685; мобилен: 087 8567659; 087 9150138;

Електронна поща: bgrfhaskovo@mail.bg

Адрес: гр. Димитровград, 6400

ул.„Св. Климент Охридски” 1, етаж 1, офис 1

Тел./факс: 0391 25055; мобилен: 087 8567659;

Електронна поща: hdgender@gmail.com

Фондация „Български център за джендър изследвания”/БЦДИ/ - София

Адрес: гр. София 1142

бул. „Евлоги и Христо Георгиеви” № 5

Тел./факс: 02 9635357

Електронна поща: office@bgrf.org

интернет страница: www.bgrf.org

Фондация „Български център за джендър изследвания“/БЦДИ/ - Пловдив

Адрес: гр. Пловдив 4000
бул. Мария Луиза” № 71, етаж 3, ап. 6
Тел.: 0877 077156; 0877 060005
Електронна поща: office@bgrf.org
интернет страница: www.bgrf.org

Сдружение „Център Динамика” - Русе

Адрес: гр. Русе 7012
ул. ”Панайот Хитов” №9
Тел./факс: 082 826770
Електронна поща: centre_dinamika@abv.bg

Фондация „Асоциация Анимус” - София

Адрес: гр. София 1000
ул. „Екзарх Йосиф” № 85
Тел.: 02 9817686
Факс: 02 9835205
Електронна поща: animus@animusassociation.org
Интернет страница: www.animusassociation.org

Сдружение „Център Мария” - Горна Оряховица

Адрес: гр. Горна Оряховица
ул. „Цар Освободител” № 11, ет. 3, п.к. 185
Тел. 0618 22181; 0618 22181
Защитено жилище - 0618 22136
<http://www.centermaria.org/maria.php//>

Сдружение „Самаряни” - Стара Загора

гр. Стара Загора
ул. „Патриарх Евтимий” № 57 (южен вход от ул. „Братя Жекови”)
Тел./факс: 042 621083
За кореспонденция: Стара Загора 6010, П.К. 1149

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Violence against Women. World Health Organization, Geneva 1997
- Violence and injury prevention, World Health Organization. 1999
- Training programme on combating violence against women. WAVE, Viena, 2000
- Нелигитимното насилие. В. Злаганова, София, 2004
- НАСИЛИЕТО И НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ, В. Запрянова, БАН, 2009г.
- Проблеми на агресивността у човека, И. Зографова, С. 1987
- Насилието и неговите жертви. „Асоциация Анимус”, 1996
- Превенция на насилието. Тамара Цветкова, Научни трудове на Русенски университет - 2012, том 51, серия 8.3
  - Социални умения. Н. Радев, С. Будава, 2005г.
  - Домашното насилие в България. Количествено национално представително изследване. Фондация „Джендър проект”. С., 2000. ;
  - Протект - Идентифициране и защита на високорискови жертви на полово обусловено насилие, Второ преработено издание, Виена 2011г.
  - Отговорност на държавата за домашното насилие: състояние и необходими промени”, Институт „Жени, право и насилие”, 1996г., преведено на български, 2000г.
  - World report on violence and health, World Health Organization, 2002
  - Дискриминация на основание на пола и сексуално насилие на работното място в България. Защитници на човешките права от Минесота, САЩ, Фондация Джендър проект в България, 1999
  - Засилване на участието на гражданите в приватизацията: правата на жените в процеса на икономически преход, Фондация „Български джендър изследвания” и Институт „Жени, право и развитие” – Вашингтон
  - Анализ на системата за закрила и интервенция при случаи на насилие над деца. 2010-2011г. Сдружение Институт по социални дейности и практики
  - Борба с мъжкото насилие върху ромските жени: Препоръки за предотвратяване, разкриване и намеса, септември 2012, Нурия Санглас, Мар Касалс, Surt. Fundació de dones. Fundació Privada.
  - <http://www.sapibg.org>
  - <http://nasilie.eu/>
  - <http://bg.wikipedia.org/>
  - <http://pravatami.bg/>
  - www.mvr.bg/
  - <http://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/BanduraStanfordObserver78.pdf>
  - www.ssubg.info/.../9_Socialnite_rabotnici_pri_slu4ai_na_doma6no_
  - www.govoriotkrito.bg/

- www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/.../5 Kova4eva%20krasimira.pdf
- www.sos-varna.org/polezna_informacia.php
- <http://kenguru.bg/> - Автор: Наталия Градинарова
- Доклад на Диляна Керанова - студент по социология в Югозападен университет „Неофит Рилски” - гр. Благоевград
  - Наръчник за преподаватели по социални и здравни грижи. Медицински Университет – София, Факултет по Обществено здраве, 2010г.
  - Статия на Ина ИЛИЕВА, клиничен психолог и психотерапевт
  - <http://www.dnevnik.bg/>
  - Изследване на Алфа Рисърч за СЕКСУАЛНОТО НАСИЛИЕ НАД ЖЕНИ В БЪЛГАРИЯ, февруари 2011
  - ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ И МАКЕДОНИЯ, Ст.н.с. д-р Анна Мантарова
    - Насилието в модерната епоха, проф. д.ф.н. Васил Проданов, 2003
    - Protection orders for victims of domestic violence, Report 12786 of Parliamentary Assembly Council of Europe
    - Всеки десети у нас твърди, че познава жена, жертва на домашно насилие. Публикация на Мила Григорова, „Галъп Интернешънъл“
      - <http://www.stopvaw.org/>
      - Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи
      - Психологически последици при жени, преживели домашно насилие, Красимира Ковачева
        - <http://www.refworld.org/>
        - http://www.helpguide.org/mental/domestic_violence_abuse_types_signs_causes_effects.htm
        - <http://www.burstingthebubble.com/>
        - <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16173cor.en08.pdf>.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

ООН – Организация на обединените нации;
ЕС – Европейски съюз;
МВР – министерство на вътрешните работи;
ДН – домашно насилие;
вкл. – включително;
ЗЗДН – Закон за защита срещу домашното насилие;
НПО – Неправителствена организация;
ГПК – Граждански процесуален кодекс;
НПК – Наказателно – процесуален кодекс;
НК – Наказателен кодекс;
ЗЗ – заповед за защита;
ЗНЗ – заповед за незабавна заплата;
РУП – районно управление на полицията;
с.з. – съдебно заседание;
ЗМВР – Закон за министерството на вътрешните работи;
ЗЗД – Закон за закрила на детето;
ДСП – Дирекция „Социално подпомагане”

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	стр. 5
Явлението „Домашно насилие”	стр. 8
Дефиниции.	стр. 8
Проблемът	стр. 11
Видове насилие	стр. 13
Особености на насилствените взаимоотношения	стр. 14
Особености на детето в семейства с насилие.	стр. 16
Цикъл на насилието	стр. 17
Причини за насилие в семейството.	стр. 18
Последиците	стр. 20
Умения на професионалиста за социалната работа с пострадали от ДН	стр. 23
Кризата.	стр. 23
Намеса в кризисна ситуация	стр. 24
Процедура на намеса в кризисна ситуация	стр. 25
Характеристики на кризисната интервенция	стр. 26
Умения за общуване	стр. 28
Умения за наблюдение	стр. 29
Уменията за изясняване	стр. 30
Умения за консултиране	стр. 31
Принципи за подкрепа и овластяване	стр. 33
Идентифициране на риска и рисковите фактори	стр. 34
Оценка на риска	стр. 34
Изготвяне на план за безопасност	стр. 35
Междуетноститионално сътрудничество и партньорство	стр. 36
Правни аспекти в областта на домашното насилие.	стр. 37
Работа по случаи на насилие с деца	стр. 48
Социални услуги за пострадали от домашно насилие	стр. 49
Фондация „Х&Д Джендър Перспективи” и Проект „Живот без насилие”	стр. 51
Институции, работещи по проблема домашно насилие в град Хасково и град Димитровград	стр. 52
Контакти на партньори и мрежи, предоставящи подкрепа за жертви	стр. 54
Използвана литература	стр. 57
Използвани съкращения	стр. 59

Фондация „Х&Д Джендър перспективи“

гр. Димитровград
ул. „Св. Климент Охридски“ 1, офис 1
тел.: 0391 25055
email: hdgender@gmail.com

гр. Хасково
ул. „Константин Симитчиев“ 5
тел./факс: 038 624685; 087 8567659

Фондация „Х&Д Джендър перспективи“

гр. Димитровград, ул. “Св.Климент Охридски”1, офис1, тел.: 0391 25055, email: hdgender@gmail.com
гр. Хасково, ул. “Константин Симитчиев”5, тел./факс: 038 624685; 087 8567659

Настоящият наръчник се издава от Фондация „Х&Д Джендър перспективи“, в изпълнение на проект „Живот без насилие - предоставяне на комплекс от качествени социални услуги в Област Хасково за помощ и превенция с цел намаляване на явлението „домашно насилие“ и последиците от него“, финансиран от Министерство на правосъдието с договор № 93 – 00 – 269.